

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
อนุมัติให้เอกสารประกอบการสัมมนาฉบับนี้ เป็นส่วนประกอบการศึกษา
ตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)

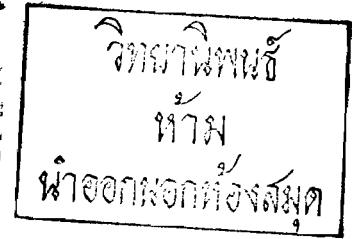
.....
(หัวหน้าภาควิชาโบราณคดี)

คณะกรรมการตรวจ เอกสารประกอบการสัมมนา

.....
.....
.....
.....

อาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย

.....
.....
.....

เอกสารประกอบการสัมมนา

เรื่อง

การศึกษาร่องรอยศาสนาพราหมณ์ที่จังหวัดเพชรบุรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร โดย สงวนลิขสิทธิ์

นางสาว ชีโนรส หงษาภิรมย์ 333004

นางสาวปณิธา รื่นบรรเทิง 333011

นางสาวอัญญาณี ตวีโรเกศวัฒนา 333022

เอกสารฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชา 311 222 สัมมนา

ภาคการศึกษาต้น ปีการศึกษา 2536

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี

คำนำ

ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู เป็นศาสนาที่มีบทบาทต่อสังคมไทยโดยเฉพาะในระบบบอบพระมหากษัตริย์ ในประเทศไทยโดยในยุคแรกได้เข้ามามีบทบาท ในราชสำนัก ทั้งนี้ เพราะพราหมณ์ประกอบพิธีเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ พระราชพิธีในราชสำนัก ตลอดจนงานพิธีเพื่อความสิริมงคลต่าง ๆ เช่น พิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย พิธีตั้งศาลหลักเมือง พิธีแรกนาขวัญ เป็นต้น นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดินด้วย สมัยต่อมาศาสนาพุทธเข้ามามีบทบาทกับประชาชนในประเทศไทย จึงทำให้ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธกระทำพิธีร่วมกันมาโดยตลอด

เอกสารฉบับนี้เป็นเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง "การศึกษา ร่องรอยศาสนาพราหมณ์ที่จังหวัดเพชรบุรี" เป็นการศึกษา เรื่องราวของหลักฐานที่เป็นโบราณวัตถุ โบราณสถาน และหลักฐานเอกสารที่แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ในช่วงเวลาที่ศาสนาพราหมณ์เข้ามามีบทบาทในจังหวัดเพชรบุรี ตลอดจนพระราชพิธีที่สำคัญในครั้งที่พระมหากษัตริย์ ในหลายรัชกาลโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี ถึงแม้พิธีเหล่านั้นจะยกเลิกไปแล้ว เอกสารฉบับนี้ต้องการนำเสนอผลงานการวิจัยทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ ที่จังหวัดเพชรบุรีเป็นสำคัญ

การสัมมนาครั้งนี้ จะสำเร็จลงไม่ได้ถ้าปราศจาก อาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งแนะนำแนวทางการค้นคว้ารวมไปถึงผู้ที่ได้ให้ข้อมูลในการค้นคว้า ตลอดจนเพื่อน ๆ ที่ให้คำแนะนำและให้กำลังใจ

คณะผู้จัดทำ

๗๓
1/01
8536
001

เลขหมู่	-----
เลขทะเบียน	012815
วัน เดือน ปี	พ.ค. 2539

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 สภาพทั่วไปและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดเพชรบุรี	6
ภูมิประเทศ	6
ภูมิอากาศ	6
แม่น้ำลำคลอง	7
การปกครอง	7
ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์	7
บทที่ 3 ศาสนาพราหมณ์และการเผยแพร่ศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย	19
ทางน้ำ	20
ทางบก	23
พัฒนาการของศาสนาพราหมณ์	24
การเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์เข้าสู่เพชรบุรี	26
บทที่ 4 หลักฐานเอกสาร โบราณสถานและโบราณวัตถุ	31
หลักฐานเอกสาร	26
- เอกสารอ้างอิงเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ที่เพชรบุรี	31
- เอกสารเกี่ยวกับพระราชพิธีที่เกิดขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี	34
โบราณสถานอื่นเนื่องในศาสนาพราหมณ์	36
- หลักเมือง	37
- เสาชิงช้า	38
หลักฐานโบราณวัตถุอื่นเนื่องในศาสนาพราหมณ์	41
- พระวิษณุ	41
- สິงห์	42
ตระกูลพราหมณ์ในจังหวัดเพชรบุรี	43
บทบาทของศาสนาพราหมณ์ที่ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบันที่	48
จังหวัดเพชรบุรี	
บทที่ 5 บทวิเคราะห์ สรุป และข้อเสนอ	56
บรรณานุกรม	
ภาพประกอบ	

ภาพที่ 1	แผนที่ประเทศไทย	67
ภาพที่ 2	แผนที่จังหวัดเพชรบุรี	68
ภาพที่ 3	แผนที่อำเภอเมือง	69
ภาพที่ 4	ที่ตั้งวัดสำคัญในอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	70
ภาพที่ 5	ตำแหน่งของเสาชิงช้า	71
ภาพที่ 6	แผนที่อำเภอบ้านลาด	72
ภาพที่ 7	วัดมหาธาตุซึ่งเป็นที่ทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในอดีต	73
ภาพที่ 8	พระนครคีรีสถานที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในอดีต	74
ภาพที่ 9	พื้นที่เขาพนมขวดซึ่งเป็นที่จัดพิธีแรกนาที่จังหวัดเพชรบุรี	75
ภาพที่ 10	ศาลหลักเมือง (เดิม) ศิลปะสมัยอยุธยา	76
ภาพที่ 11	เทวรูปสมัยอยุธยาที่ประดิษฐานในศาลหลักเมือง	77
ภาพที่ 12-13	สภาพเสาชิงช้าเพชรบุรี	78-79
ภาพที่ 14-15	สภาพแวดล้อมบริเวณที่ตั้งเสาชิงช้า	80-81
ภาพที่ 16	พระวิฆณุสวมหมวกแขก 4 กร พบที่วัดท้อ จังหวัดเพชรบุรี	82
ภาพที่ 17	พระวิฆณุสวมหมวกแขก 4 กร พบที่วัดท้อ จังหวัดเพชรบุรี	83
ภาพที่ 18	พระวิฆณุพบที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งคล้ายพระวิฆณุที่จังหวัดเพชรบุรี	84
ภาพที่ 19	พระวิฆณุพบที่เขาศรีวิชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี	85
ภาพที่ 20	พระวิฆณุพบที่อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช	86
ภาพที่ 21	พระวิฆณุพบที่ ดงศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี	87
ภาพที่ 22-23	สิ่งขี้ของหลวงสุริยาเทเวศร์ พบที่จังหวัดเพชรบุรี	88-89
ภาพที่ 24	ทางเข้าตำบลสมอพลู ซึ่งเป็นชุมชนพราหมณ์ในอดีต	90
ภาพที่ 25	ขุนศรีอนันต์ หัวหน้าพราหมณ์ จังหวัดเพชรบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 6	91
ภาพที่ 26	ทะเบียนบ้านซึ่งมีชื่อของขุนศรีอนันต์	92
ภาพที่ 27	พราหมณ์เชื้อวงศ์พราหมณ์ รับราชการในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่จังหวัดเพชรบุรี	93
ภาพที่ 28	พระครูคิวยาจารย์ (ถาวร ภวังคณีกร) ปัจจุบันประจำอยู่ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ กรุงเทพฯ	94

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่วิจัย

เพชรบุรีเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่ง ในประวัติศาสตร์หลายยุคหลายสมัย มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมาย ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาที่ยาวนาน นับตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งยังคงความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่าและเมืองหน้าด่านป้องกันศัตรู

นอกจากนี้ เพชรบุรียังเป็นเมืองศูนย์รวมแห่งมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนความงามของสถาปัตยกรรมและประเพณีศิลป์ อีกเป็นเอกลักษณ์ของสกุลช่างเพชรบุรี ผลงานเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของผู้สร้างผลงาน และรูปแบบวัฒนธรรมที่ปรากฏ แต่สิ่งหนึ่งซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั่วไป คือ วัดที่มีอยู่มากมายเป็นผลสืบเนื่องมาจากการนับถือพุทธศาสนา และในขณะที่พุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแห่งนี้ พบหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ศาสนาพราหมณ์ได้มีบทบาทและอิทธิพลต่อคนเพชรบุรีมาในเวลาดังกล่าว ดังปรากฏหลักฐานได้แก่ เสาชิงช้าวัดเพชรบุรี ศาสนสถานและอิทธิกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ รวมถึงเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมในศาสนาพราหมณ์และพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีในเมืองเพชรบุรี

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ศาสนาพราหมณ์เคยมีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวเพชรบุรีแต่ครั้งโบราณกาล และยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมียุทธศาสตร์ต่อพระราชพิธีและพิธีกรรมในราชสำนักอีกด้วย แต่เรื่องราวดังกล่าวยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษาค้นคว้าและวิจัยอย่างจริงจัง คณะผู้จัดทำจึงเห็นสมควรที่จะได้ศึกษาเพื่อประโยชน์ทางด้านโบราณคดีและด้านอื่น ๆ สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัย เรื่อง " การศึกษาร่องรอยศาสนาพราหมณ์ที่จังหวัดเพชรบุรี " มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศาสนาพราหมณ์ที่เพชรบุรี

2. เพื่อศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ที่เพชรบุรี
  - ชุมชนพราหมณ์
  - โบราณสถาน
  - โบราณวัตถุ
  - เอกสารต่าง ๆ
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเพชรบุรีในอดีต
  - ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพราหมณ์ เช่น พิธีโล้ชิงช้า พิธีแรกนา พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา รวมถึงการ โคนจุก การแต่งงาน และการตั้งศาลพระภูมิ เป็นต้น

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยจะกล่าวถึงประวัติ และบทบาทหน้าที่ของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งปรากฏที่จังหวัดเพชรบุรี โดยศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ พิธีต่าง ๆ ที่ปรากฏรวมถึงศึกษาความสัมพันธ์ของพราหมณ์ที่เพชรบุรีกับพราหมณ์ในราชสำนัก

วิธีการค้นคว้า และการดำเนินการศึกษา

1. ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งเอกสารชั้นต้น ซึ่งได้แก่ พระราชพงศาวดารและจดหมายเหตุ เป็นต้น และเอกสารชั้นรอง ซึ่งได้แก่ หนังสือและงานค้นคว้าวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย
2. เก็บข้อมูลภาคสนาม ดำเนินการดังนี้
  - สืบหาแหล่งข้อมูลโบราณวัตถุสถาน
  - การสัมภาษณ์
  - เก็บข้อมูลโดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้ บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกเป็นภาพถ่าย บันทึกเสียงคำสัมภาษณ์ โดยใช้เทปบันทึกเสียง เป็นต้น
3. ศึกษาวิเคราะห์ ตีความข้อมูลแต่ละประเภทตามวิธีทางโบราณคดี

แหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ

- หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ
- หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพฯ
- ห้องสมุดสถาบันราชภัฏเพชรบุรี และศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์ที่ใช้ในหัวข้อที่สมควรให้คำจำกัดความ ดังนี้

1. ร่องรอย หมายถึง สิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบันนี้ ในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง โบราณวัตถุสถาน เอกสาร ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม เป็นต้น

2. ศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ศาสนาดั้งเดิมตั้งแต่สมัยพระเวท (เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ 1,000 ปีก่อนพุทธกาล) ซึ่งมีลักษณะเป็นพหุเทวนิยม แล้วเปลี่ยนแปลงไปทีละขั้น จนถึงขั้นเทวองค์เดียวที่เป็นนามธรรม ในที่สุดก็ได้วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาฮินดู มีพระเจ้าสูงสุดสามองค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ (นารายณ์) และพระศิวะ (อิศวร) เรียกว่า "ตรีมูรติ" ในที่นี้ไม่ได้ใช้คำว่า "ฮินดู" เพราะหากว่าใช้คำนี้จะเน้นเฉพาะศาสนาของชาวอินเดียในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะเป็นชาตินิยมหรือพลังทางสังคม บางช่วงได้รวมเอาศาสนาพุทธเข้าไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ภาพพจน์ทางด้านประวัติศาสตร์ และวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไม่ชัดเจน เพราะไม่ได้เน้นสายธารทางศาสนาจากอินเดีย ที่ได้เข้ามาสู่ภาคใต้ของประเทศไทย แล้วกลายเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมทางศาสนาที่สำคัญ ¹

3. พราหมณ์ คือ วรณะที่ได้รับอารยภรณ์นับถือจากชาวฮินดูในประเทศอินเดีย ได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ ตั้งแต่สมัยโบราณ และสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน พราหมณ์เป็นผู้ที่ถือเพศนักบวช วัตรมยาวชมวดเป็นมวยผมที่ท้ายทอย และนุ่งขาวห่มขาว เป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์

4. เพชรบุรี หมายถึง จังหวัดหนึ่งในประเทศไทย ตั้งอยู่ในภาคกลาง ซึ่งตอนมาทางใต้ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดราชบุรี และจังหวัดสมุทรสงคราม ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทิศตะวันออกจรดทะเลฝั่งตะวันตกของอ่าวไทย และทิศตะวันตกจรดทิวเขากั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า การตั้งหลักแหล่งของชุมชนการเกิดการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่มีความสำคัญเป็นเมืองหน้าด่าน และเมืองท่าที่สำคัญในการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่น พัฒนาการเหล่านี้ มีผลให้เพชรบุรีมีประวัติศาสตร์ ก่อปวัฒนธรรมที่ผสมผสานสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง "การศึกษาร่องรอยศาสนาพราหมณ์ที่เพชรบุรี" มีข้อจำกัดบางประการ คือ

1. จากการสำรวจภาคสนามของโบราณคดีในการวิจัยครั้งนี้ พบหลักฐานในสภาพชำรุดมาก จึงไม่สามารถทราบรายละเอียดที่แท้จริงของหลักฐานเหล่านั้นได้ เช่น เสาชิงช้า ในกรณีของสระน้ำและโบสถ์พราหมณ์ ปัจจุบันไม่หลงเหลือสภาพเดิม เนื่องจากถูกทำลายเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างอื่นแทน ดังนั้น การศึกษาจึงอาศัยข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง เป็นข้อมูลในการวิจัย

2. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ต้องอาศัยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลส่วนใหญ่ เนื่องจากหลักฐานประกอบเอกสารชั้นต้น มีบันทึกเกี่ยวกับเรื่องไม่มากนัก และหลักฐานบางประเภทสูญหายไปจากชุมชนที่ทำการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของพราหมณ์ที่เพชรบุรี
2. ทำให้ทราบถึงหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ในเพชรบุรี
3. ทำให้ทราบถึงอิทธิพลและบทบาทของศาสนาพราหมณ์และพราหมณ์ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวเพชรบุรี ทั้งในแง่ของคติความเชื่อและพิธีกรรม
4. ทำให้เกิดประโยชน์ในทางการศึกษาวิชาโบราณคดี ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2

สภาพทั่วไปเขตจังหวัดเพชรบุรีและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

จังหวัดเพชรบุรี ตั้งอยู่ในภาคกลางตอนลงไปทางภาคใต้ ตั้งอยู่ที่ละติจูด ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถยนต์ลงไปทางใต้เป็นระยะทางประมาณ 165 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 6,356,918 ตารางกิโลเมตร¹ โดย

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดราชบุรีและจังหวัดสมุทรสงคราม

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ทิศตะวันออก จรดทะเลฝั่งตะวันตกของอ่าวไทย

ทิศตะวันตก จรดทิวเขากั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า²

ลักษณะภูมิประเทศ

แบ่งออกเป็น 3 เขต ได้แก่

1. เขตภูเขาและที่สูง อยู่ทางด้านตะวันตกของประเทศไทยติดต่อกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งประเทศไทย เป็นบริเวณที่เป็นภูเขาสูงชันที่สุดของจังหวัด และค่อย ๆ ลาดลงมาทางด้านตะวันตก มีเทือกเขาเป็นแนวยาวจากเหนือลงมาใต้ ซึ่งเป็นต้นน้ำของจังหวัดเพชรบุรีและแม่น้ำปราณบุรี

2. เขตที่ราบสูง ที่แม่น้ำเพชรบุรีไหลผ่าน เป็นเขตเกษตรกรรมและมีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น

3. เขตที่ราบชายทะเล ทางด้านตะวันออกของจังหวัดติดกับอ่าวไทย เป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด ในด้านการประมงและการท่องเที่ยว³

ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดเพชรบุรีมีลักษณะอากาศพอแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือฤดูฝน มีฝนตกชุกพอประมาณ ฤดูหนาวจะรับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ฤดูร้อน มีอากาศร้อนอบอ้าวมาก อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีงบประมาณ 27.5 องศาเซลเซียส⁴

แม่น้ำลำคลอง

แม่น้ำของจังหวัดเพชรบุรี เกิดจากทิวเขาตะนาวศรี ซึ่งแบ่งเขตแดนประเทศไทย กับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ในอำเภอท่ายาง ไหลลงทางทิศตะวันออกมาได้เล็กน้อย แล้วลงทางทิศเหนือถึงแม่น้ำบางกรวย ไหลลงทิศตะวันออก ถึงห้วยแม่ประโคน เข้าอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน จากนั้นไหลผ่านช่องเขาไม้รวกกับเขาเจ้า ซึ่งเป็นที่ตั้งเขื่อนแก่งกระจาน แล้วไหลลงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถึงห้วยหินเนินเพิง ลงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงห้วยแม่ประจันต์จนมาถึงเขื่อนเพชร ผ่านที่ตั้งอำเภอท่ายาง อำเภอบ้านลาด อำเภอเมืองเพชรบุรี แล้วไหลผ่านอ่าวไทยที่อำเภอบ้านแหลม แม่น้ำเพชรบุรี มีความยาวทั้งสิ้น 190 กิโลเมตร⁵

การปกครอง

จังหวัดเพชรบุรี ได้แบ่งการปกครองเป็นอำเภอและหมู่บ้าน ดังนี้

1. อำเภอเมืองเพชรบุรี	มี 24 ตำบล	182 หมู่บ้าน
2. อำเภอบ้านแหลม	มี 18 ตำบล	66 หมู่บ้าน
3. อำเภอบ้านลาด	มี 18 ตำบล	112 หมู่บ้าน
4. อำเภอเขาย้อย	มี 10 ตำบล	56 หมู่บ้าน
5. อำเภอท่ายาง	มี 12 ตำบล	97 หมู่บ้าน
6. อำเภอชะอำ	มี 9 ตำบล	64 หมู่บ้าน
7. กิ่งอำเภอหนองหญ้าปล้อง	มี 4 ตำบล	24 หมู่บ้าน
8. กิ่งอำเภอแก่งกระจาน	มี 5 ตำบล	43 หมู่บ้าน ⁶

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับราชวงศ์ศรีธรรมมาโศกราช ที่มีพื้นฐานมาจากกรุงศรีอยุธยาและเพชรบุรี ตำนานเมืองกล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของพระพนมวัน ซึ่งมีเชื้อสายราชวงศ์อยุธยาเพชรบุรี และมีพื้นฐานจากอยุธยา โดยในภาคที่ 5 กล่าวถึงเหตุการณ์ย้อนหลังว่า กษัตริย์อยุธยาโปรดให้พระพนมทะเลศรี พระญาติคนหนึ่งของพระองค์ไปตั้งถิ่นฐานแล้วทำนาเกลือทำนาข้าวที่เพชรบุรี⁷

นอกจากนี้ จากจดหมายเหตุของลาลูแบร์ได้กล่าวถึงกษัตริย์เมืองเพชรบุรีไว้ว่า ปฐมกษัตริย์สยามทรงพระนามว่า พระปฐมสุริยเทพนครไทยสุวรรณพิตรครองนครไชยบุรี พ.ศ. 1300 สืบราชสันตติวงศ์มาสืบถึงกษัตริย์องค์สุดท้ายทรงนามว่า พญาสุนทรเทพมหาเทพราช โปรดฯ ให้ย้ายเมืองหลวงตั้งชื่อใหม่ว่า "ชาตนครหลวง" ในปี พ.ศ. 1731 กษัตริย์ องค์ที่ 12 สืบต่อมา จากพญาสุนทรฯ ทราบพระนามว่า พระพนมไชยศิริ พระองค์โปรดฯ ให้ราษฎรไปอยู่ ณ เมืองนครไชยทางตอนเหนือของเมืองพิษณุโลก ส่วนพระองค์เองไปสร้างเมืองใหม่ ชื่อ ฟิเปลิ (PIPELI) ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสายหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีมหากษัตริย์สืบต่อมา 4 ชั่วกษัตริย์จนถึงองค์สุดท้าย ทรงพระนามว่ารามธิบดี ได้สร้างเมืองสยามขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1894⁸ จากนั้นก็ตั้งกล่าวจากตำนานเมืองนครศรีธรรมราชมีส่วนคล้ายคลึงกันมาก แต่เขียนกันตรงชื่อเท่านั้น คือ พระพนมทะเลศรีมเหศวรสถิตราชิราชกับพนมไชยศิริ

ในช่วงที่ขอมขยายอำนาจลงมาสู่ดินแดนประเทศไทย อำนาจของขอมน้ำจะได้แผ่ลงมาถึงเพชรบุรี จากศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ใน เมืองพระนครซึ่งตรงกับสมัยชัยวรมันที่ 7 พ.ศ. 1734 ได้จารึกไว้ "ละโว้ยกปุระ สุวรรณปุระ ตัมพูกปิณฑนะชัยบุรี ศรีชัย สิงหบุรี ศรีชัยวชรบุรี..." นอกจากนี้ยังมีเมืองสทัมกบุรี ราชคิริ กิรติบุรี เกษมบุรี สิงหคราม มัธยมคราม ชัยบุรี เป็นต้น เมืองเหล่านี้เป็นเมืองสำหรับประดิษฐานพระชัยพุทธมหานาค นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีศาสนสถานที่สวยงามคล้ายศาสนสถานของขอมทำด้วยศิลาแลงอยู่ที่วัดกำแพงแลง ซึ่งยังคงปรากฏร่องรอยอยู่ในขณะนี้

เมื่อเข้าสู่สมัยสุโขทัย หลังปี พ.ศ. 1800 อำนาจของขอมในลุ่มน้ำเจ้าพระยาและบริเวณใกล้เคียงหมดไปสันนิษฐานว่า เพชรบุรีน่าจะตกอยู่ในอำนาจของสุโขทัย มีหลักฐานปรากฏชัดเจนที่ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่าเมืองเพชรบุรีอยู่ในอำนาจของสุโขทัย ตามตำนานกล่าวว่าพ่อขุนรามคำแหงเสด็จรับพระพุทธรูปสำคัญที่นครศรีธรรมราชได้แวะพักแรมที่เพชรบุรี¹⁰

ต่อมาสมัยกรุงศรีอยุธยา เพชรบุรีถูกจัดเป็นหัวเมืองฝ่ายตะวันตก ซึ่งถือเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่ง เพราะเป็นเมืองที่ข้าศึกต้องยกทัพผ่านเข้ามาเพื่อจะไปตีกรุงศรีอยุธยา ทั้งยังเป็นเมืองท่าที่เรือสินค้าต่าง ๆ จอดแวะพักก่อนที่จะเข้าไปยังเมืองหลวงหรือจะล่องไปยังหัวเมืองปักษ์ใต้¹¹

ในสมัยเดียวกันเมื่อ พ.ศ. 2113 พระยาละแวกได้ให้พระยาจันจันตกับพระอุปเสตราชยกทัพเรือมาตีเมืองเพชรบุรีด้วยกำลังพลสามหมื่น พระยาสุรินทรฤาไชยเจ้าเมืองเพชรบุรีนำกำลังรบพุ่งกันถึงสามวัน ข้าศึกเห็นว่าจะตีเอาเมืองเพชรบุรีไม่ได้แน่แล้ว จึงยกทัพกลับ¹²

ถึง พ.ศ. 2116 พระยาละแวกได้ยกทัพมาตีเมืองเพชรบุรีด้วยพระองค์เองทางสมเด็จพระมหาธรรมราชา โปรดให้พระยาโยธธรรชานี้กับพระยาเทพราชธานียาอูเศยกทัพออกไปช่วยพระศรีสุรินทรฤาไชยต่างช่วยกันทำกำแพงคูหอรอบให้แข็งแรง พระยาละแวกยกทัพมาล้อมเมืองเพชรบุรีได้ 3 วัน จึงให้ทหารเอาบันไดเป็นกำแพงเมืองแต่ชาวเพชรบุรีต่อสู้อย่างเต็มความสามารถ ข้าศึกไม่สามารถจะตีเอาเมืองไปได้ แต่ภายในเมืองเพชรบุรีเริ่มแตกความสามัคคีระหว่างพระยาทั้งสามต่างบังคับบัญชาทหารฝ่ายของตน มิได้ปรึกษาหารือกันพระยาละแวกได้ยกเข้าตีทางด้านตำบลคลองกระแซง และทางด้านตำบลบางจานเผาหอรบพังพร้อมกับปืนกำแพงเข้าเมืองได้ พระยาทั้ง 3 ตายในสนามรบ พระยาละแวกได้กวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินเป็นจำนวนมากไปยังเขมร¹³ บ้านเมืองอยู่ในสภาพยับเยิน แต่ไม่นานก็เข้าสู่สภาพปกติ

ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสมเด็จพระเอกาทศรถทรงยกทัพไปตีพม่าพระยาเพชรบุรีก็เป็นนายทัพด้วย เมื่อกองทัพยกไปถึงแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชโปรดฯ ให้พระยาเพชรบุรียกทัพช้างม้า และพลรบจำนวนสามพันซึ่งเป็นทัพหนุน¹⁴

ต่อมาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์เคยเสด็จประพาสเมืองเพชรบุรีพร้อมด้วยสมเด็จพระเอกาทศรถ ในปีเถาะ พ.ศ. 2134 ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จไป

สามร้อยยอดและประทับที่นั่น 14 วัน เพื่อทรงเปิด หลังจากนั้นก็เสด็จมาพักแรม ณ ตำบลโตนดหลวง เพื่อประพาสทะเลทรงเปิดทรงพักแรมกลางทะเลเป็นเวลา 2 คืน รวมเวลาที่ประทับแรมที่ตำบลโตนดหลวง ทั้งหมดเป็นเวลา 12 วัน ¹⁵

สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ถือได้ว่าเป็นสมัยที่ไทยมีการติดต่อกับต่างประเทศมากที่สุด โดยเฉพาะสัมพันธ์ไมตรีกับ พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ไปส่งราชทูตชื่อ เซวาลี เอเดอโซมอง มายังกรุงศรีอยุธยา เมื่อราชทูตมาถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยา เจ้าเมืองบางกอกกับเจ้าเมืองเพชรบุรีออกไปต้อนรับ โดยเจ้าเมืองเพชรบุรีได้นำขุนนางข้าราชการ พร้อมด้วยเรือยาวประมาณ 40 ลำ มาคอยรับอยู่ก่อนวันหนึ่งแล้ว

ในสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ พ.ศ. 2246 พระองค์โปรดการทรงเบ็ด จึงได้เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี ประทับแรมที่ตำบลโตนดหลวง ซึ่งเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสมเด็จพระเอกาทศรถ ¹⁶

ต่อมาในปี 2507 กองทัพพม่า ยกไปตีเมืองทวาย เรือยกลงมาจนถึงมะริด ตะนาวศรี มะลิวัน ระนอง ชุมพร ไซยา ปทิว คลองวาฬ กุย ปราณ จนถึงเมืองเพชรบุรี แต่ที่เมืองเพชรบุรีมีกองทัพของพระยาพิพัฒน์โกษา กับทัพของพระยาตาก ยกมาจากกรุงศรีอยุธยาขึ้นรักษาเมืองไว้ได้ เมื่อพม่ายกมาถึงเมืองเพชรบุรีปะทะกับกองทัพไทยเข้าก็ถอยไปทางด้านสิงขร ¹⁷ ต่อมาในปี พ.ศ. 2308 กองทัพพม่าเข้ามาตีไทยอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากทางพมามีสาส์นมาให้ส่งตัวเจ้าเมืองแก้วพม่า หลังจากนั้นพม่าจึงยกมาล้อมกรุงศรีอยุธยาขณะที่พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่ สมเด็จพระบรมราชาธิราชโปรดฯ ให้พระยาเพชรบุรีคุมกองทัพเรือกองหนึ่ง พระยาตากสินคุมอีกกองทัพหนึ่ง พระยาเพชรบุรีเห็นว่ากำลังพอจะสู้พม่าได้จึงยกทัพออกไปและไม่ฟังคำทัดทานของพระยาตาก ดังนั้นจึงถูกพม่าล้อมไว้แล้วเอาดินปืนทิ้งลงในเรือดินปืนระเบิดขึ้น พระยาเพชรบุรีตายในสนามรบ ส่วนพระยาตากสินมิได้ต่อสู้กับข้าศึกแต่ได้ถอยมาตั้งรับที่วัดพิษณุ ¹⁸ และมีได้เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาอีกเลย จนกระทั่งเสียกรุงในปี พ.ศ. 2310

เพชรบุรียังมีได้หยุดบทบาทของตนลงหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าแล้ว แต่ยังมีผู้ที่หมั่นเวียนมาปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ที่เพชรบุรีอย่างต่อเนื่อง

ในสมัยกรุงธนบุรี ประมาณ พ.ศ. 2312 เมื่อพระเจ้าตากสินรวบรวมไพร่พลอยู่ที่จังหวัดจันทบุรีแต่พระราชมารดาของพระองค์อยู่ที่ตำบลบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี (หรือพระยาสุรสีห์พระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) ได้ไปรับพระราชมารดาของพระเจ้าตากสิน และตอนที่พระเจ้าตากสินไปปราบก๊กพระปลัดผู้รัง ซึ่งตั้งตัวเป็นเจ้านครศรีธรรมราชด้วย สถานที่ที่พระยาเพชรบุรีรวบรวมไพร่พล เพื่อยกทัพไปช่วยพระเจ้าตากสินเมืองนครศรีธรรมราชนั้นเป็นวัดอยู่ขณะนั้น ชื่อวัดสมบุญพลโดยเพี้ยนมาจากนามเดิมว่า วัดประทุมพล พระเจ้าตากสินได้โปรดให้ เจ้าพระยาจักรี พระยาอมราช พระยาอภัยรณฤทธิ์ และพระยาเพชรบุรี เป็นกองหน้าไปตีเมืองนครศรีธรรมราช การรบในครั้งนี้พระยาเพชรบุรี ตายในที่รบ สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงยกทัพหลวงไปตีทางเรือ เมื่อกองเรือมาถึงตำบลบางทะลุ หนัดเจ้าสำราญ ถูกพายุเรือล่มเป็นจำนวนหลายลำ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงตั้งพิธีบวงสรวงและพักที่เพชรบุรีระยะหนึ่ง 1๐

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ นับแต่ พ.ศ. 2328 เป็นต้นมามีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดเพชรบุรีมากมาย เพราะกษัตริย์ในราชวงศ์นี้ถวายพระองค์ทรงโปรดปรานเมืองเพชรบุรี ซึ่งเป็นลำดับเหตุการณ์ได้ดังนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ประมาณปี พ.ศ. 2328 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เกณฑ์ชาวเพชรบุรีไปรับทัพพม่าที่ยกทัพมาทางด่านเจดีย์ 3 องค์ จังหวัดกาญจนบุรี และให้กองทหารเพชรบุรีซึ่งเป็นพระยาเพชรบุรีคอยคุมทหารอยู่นอกจากนี้ยังมีพระยาสีหราชเดโชชัยพระยาท้ายน้ำ จัดตั้งเป็นกองโจรสลัดโจมตีหน่วยล่าเหยื่อเสบียงอาหารของข้าศึกแต่ภายหลังทั้ง 3 มิได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ จึงสั่งให้ประหารชีวิตเสีย แล้วโปรดให้พระองค์เจ้าสุนเฐียรไปแทนอย่างไรก็ดีการสงครามครั้งนี้ก็แพ้พม่ายับเยิน 2๐

ในสมัยรัชกาลที่ 2 พม่าได้ยกกองทัพมาอีก คราวนี้ยกไปตีหัวเมืองปักษ์ใต้ ถึงเมืองกลาง รัชกาลที่ 2 โปรดให้พระยาจำแสนยากร (บัว) กรมกองทัพล่วงหน้า ลงไปก่อน ให้พระยาพลเทพลงมารักษาเมืองเพชรบุรีไว้และโปรดให้สมเด็จพระน้องยาเธอ กรมหลวงพิทักษ์มนตรีเสด็จไปคอยจัดการสิ่งกองทัพออยู่ ณ เมืองเพชรบุรี กองทัพที่มาตั้ง ณ เมืองเพชรบุรีนี้จากการรายงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีว่า ทหารมีความประพฤติน่าเกลียด คือ ได้ลักเรือขึ้นทุกข้าว น้ำตาลของชาวบ้าน เก็บค่าผ่านทาง แม้แต่สินค้าพวกไม้ไผ่ เขาวัวก็ไม่เว้น การกระทำดังกล่าวเป็นที่น่าอับอายขายหน้าแก่ชาวเมืองเพชรบุรียิ่งนัก ทหารที่เมืองเพชรบุรีต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างคิดมิได้สามัคคีกัน ²¹

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ปรากฏหลักฐานว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้เคยเสด็จไปเมืองเพชรบุรี แต่เจ้าฟ้ามั่งกุฎ (สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ครั้นทรงผนวชได้เสด็จธุดงค์มาถึงเพชรบุรี ทรงโปรดปรานบริเวณเชิงเขาวิ้งในปัจจุบันคือ เขาวิ้ง ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดบวรนิเวศเชิงเขาวิ้ง และพระราชทานนามว่า วัดมหาสมณาราม

ครั้นเมื่อเจ้าฟ้ามั่งกุฎขึ้นครองราชสมบัติ เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2402 ทรงโปรดให้สร้างพระราชวังชั้นบนบนเขา หรือ เขามไหศวรรค์ หรือพระนครคีรี และโปรดให้ตัดถนนหนทางขึ้นหลายสาย แล้วเสด็จประพาสเนื่อง ๆ นอกจากพระนครคีรีจะใช้เป็นที่เสด็จแปรพระราชฐานแล้ว ยังใช้เป็นที่เสด็จรับแขกเมือง ดังเช่นใน พ.ศ. 2404 พระเจ้าแผ่นดินประเทศโปรตุเกส ได้ส่งราชทูตชื่อ คอลลอยเลนเบิร์ก เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี โปรดฯ ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิทจัดเรือแจว เรือพายให้ทูตที่มาเที่ยวเมืองเพชรบุรี ใช้เป็นจำนวน 2 ลำ มีฝีพายลำนละ 20 คน ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้า คัตถุวงศ์ ประทับอยู่ ณ พระนครคีรีทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเพื่อนแจ้งให้ทราบว่า ราชทูตโปรตุเกสจะมาเที่ยวและพักผ่อนที่เมืองเพชรบุรี ขอให้จัดรถบริการให้ 1 คัน ²² ส่วนชาวกลับโปรดฯ ให้นำเรือพระที่นั่งเทพสหายไมตรี มารับที่เพชรบุรี เพื่อนำไปส่งยังเรือรบที่สันดอน ²³ หลังจากนั้น มีราชทูตจากประเทศฝรั่งเศสมาในปีเดียวกันโปรดฯ ให้พระยาสุรราชภักดีภณาราชทูตมาเที่ยวที่เมืองเพชรบุรีโดยทางเรือ โดยเรือเทพสหายเป็นพาหนะ ²⁴

นอกจากจะทรงสร้างพระนครคีรีแล้ว ยังโปรดให้ตกแต่งเขาหลวง ซึ่งมี พระพุทธรูปโบราณในถ้ำ โดยสร้างบันไดหินลงไป สร้างพระพุทธรูปเพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน ๆ โปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่น มเหศวรศิววิลาส กรมหมื่นวิษณุภาณุมาศ สร้างพระเจดีย์ ขึ้นไว้สูง 6 ศอก 2 องค์ที่เขาพนมฆวดด้วย²⁵

ในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดฯ ให้ซ่อมแซมพระนครคีรีใหม่ทั้งหมด เพื่อทรงใช้เป็นที่พักประทับแรมพักผ่อนอิริยาบถ และเพื่อใช้รับรองแขกบ้านแขกเมืองบ้าง²⁶ ทรงได้มีการจัดแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล โดยให้เพชรบุรีขึ้นกับมณฑลราชบุรี พระองค์ทรงได้เสด็จมาประทับที่เมืองเพชรบุรีหลายครั้ง เพราะอากาศดีถูกกับพระโรคที่ประชวรในฤดูฝน โดยเฉพาะเดือนกันยายน แต่อย่างไรก็ดีเดือนนี้ไม่เหมาะที่จะประทับบนพระนครคีรี ดังนั้นยังมีพระราชประสงค์ให้ทรงสร้างพระราชวังขึ้นอีกแห่งหนึ่ง คือ พระราชวังบ้านปืน แต่ไม่แล้วเสร็จก็สวรรคตก่อน ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้สร้างต่อจนเสร็จแล้วพระราชทานนามว่าพระบรมราชินีแคว้น นอกจากรัชกาลที่ 5 จะโปรดสถาปนามิอากาศที่จังหวัดเพชรบุรีแล้วยังโปรดเสวยน้ำที่แม่น้ำเพชรบุรีอีกด้วย โดยเฉพาะน้ำตรงทำน้ำวัดท่าไชยศิริ ซึ่งจะมีการตักน้ำบริเวณนี้ให้เสวย ดังความว่า "ด้วยมีตราคชสิทธิ์ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกไปแต่ก่อนใจความว่าให้ข้าพระพุทธเจ้าแต่งกรมการกำกับกันคุมไพร่ ไปตักน้ำทำวัดท่าไช (วัดท่าไชยศิริ) ส่งเข้ามาเป็นสง (สง) น้ำเสวย เดือนละสองครั้ง ๆ ละยี่สิบคุ่มเสมอ ข้าพระพุทธเจ้าได้แต่งให้ขุนละครประการคุมไพร่ไปตักน้ำทำวัดท่าไช ยี่สิบคุ่ม ได้เอาผ้าขาวม้าหุ้มปากคุ่มประทับตรารูปกระต่ายประจำครั้ง มอบให้ขุนละครประการคุมมาส่งด้วยแล้ว"²⁷ ในบอกลฉบับนี้เขียนเมื่อ พ.ศ. 2420 โดยพระยาสุรินทราชาไชย

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรมยังจังหวัดเพชรบุรีหลายครั้ง แต่ละครึ่งเป็นเวลาหลายวัน หลังจากทรงประทับที่นครองราชเมื่อ พ.ศ. 2453 แล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังเพชรบุรี เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2457 โดยเสด็จมากับกองเสือป่า

เสนาหลวงรักษาพระองค์ เสด็จเดินทางไกลไปจอมบึง บ้านโป่งในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2457 ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสตัวเมืองเพชรบุรี และทอดพระเนตร กรั๊วของกรมทหารราบที่ 14 เพชรบุรี ²⁸

เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2459 ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังเพชรบุรี พระราชทานพระแสงราชศาสตรา แต่มิได้ประทับแรม แต่เสด็จเลยไปยังประจวบ- คีรีขันธ์ ซากลับได้เสด็จมาประทับแรม ณ เมืองเพชรเป็นเวลาสองคืน คือ วันที่ 9 และ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 ²⁹

ตั้งแต่ พ.ศ. 2461 ถึง พ.ศ. 2466 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรม ณ ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญทุกปี ยกเว้นปี พ.ศ. 2463 ใน พ.ศ. 2461 เสด็จมาเมื่อวันที่ 27 เมษายน โดยรถไฟ พระที่นั่ง และเสด็จพระราชดำเนินกลับเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม ในปี พ.ศ. 2462 เสด็จมาวันที่ 10 เมษายน ถึง 29 เมษายน ในปี พ.ศ. 2464 ได้เสด็จมาพร้อม สมเด็จพระราชินี เมื่อวันที่ 22 เมษายน ถึงวันที่ 1 มิถุนายน ในปี พ.ศ. 2467 ได้เสด็จไปประทับแรม ณ พระราชนิเวศน์มฤตทายวันซึ่งเป็นที่พักแรมแห่งใหม่ อยู่ที่ อำเภอสะอ่า และประทับแรม ณ ที่นั่นครั้งสุดท้าย ตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน ถึง วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2468 ³²

ส่วนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงโปรดประทับ ณ พระราชวัง ณ เมืองเพชรบุรี โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังไกลกังวลที่หัวหิน แต่ทรงเคยเสด็จ ไปทอดพระเนตรต้นน้ำแม่น้ำเพชรบุรี เมื่อต้นปี พ.ศ. 2476 ³¹

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าเพชรบุรีมีประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างจะยาวนาน พระมหากษัตริย์ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบันก็ทรงให้ความสำคัญต่อเมืองเพชรบุรี

๑๓
1/01
๒๕๓๖
๐๐1

- 15 -

เชิงอรรถท้ายบทที่ 2

¹ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, ผังเมืองเพชรบุรี 2534 จังหวัดเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2534), หน้า 3.

² สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, จังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์อุดม, 2500), หน้า 1.

³ คณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด 5 ปี, เพชรบุรี : พัฒนาการทางสังคม, จังหวัดเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 4.

⁴ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, ผังเมืองเพชรบุรี 2534 จังหวัดเพชรบุรี, หน้า 4.

⁵ ศักดา สิริพันธ์, ของดีเมืองเพชร, (กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2529) หน้า 15-19.

⁶ องค์การบริหารส่วนจังหวัด จังหวัดเพชรบุรี, บรรยายสรุปจังหวัดเพชรบุรี, (ม.ป.ท. , ม.ป.ป.), หน้า 10.

⁷ ประทีป ชุ่มพล , นครศรีธรรมราช ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : อติต , 2536) หน้า 58.

⁸ ชีมอง เดอ ลาลูแบร์ จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ แปลโดย สันติ ท.โกมลบุตร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ก้าวหน้า , 2520) หน้า 208-209.

⁹ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี , ประชุมตีลาจารึกภาคที่ 4 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี , 2513), หน้า 208--209.

012815

'5 ก.ค. 2539

¹⁰ กรมศิลปากร , จารึกสมัยสุโขทัย (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2527) , หน้า 20.

¹¹ กองการศึกษาศึกษา , หนังสือพงศาวดารเล่ม 12 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นิสิตาภิบาลบรรณกิจ , ร.ศ. 120) หน้า 92-93.

¹² พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระวรมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ครั้งที่ 4 (พระนคร : คลังวิทยา, 2514) หน้า 128-129.

¹³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 132-133.

¹⁴ สมบูรณ์ แก่นตะเคียน , ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี (เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี หน้า 11.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 302-306

¹⁶ สมบูรณ์ แก่นตะเคียน , ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี , หน้า 11.

¹⁷ ประชุมพงศาวดารเล่ม 6 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2506) , หน้า 17-98.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 132.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 191-194

²⁰ ประชุมพงศาวดารเล่ม 7 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2507) , หน้า 27.

²¹ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2505) , หน้า 64-257.

²² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, หน้า 44.

²³ ประชุมพงศาวดาร 36 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2512) หน้า 88-89.

²⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 149.

²⁵ สมบูรณ์ แก่นตะเคียน , ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี , หน้า 8.

²⁶ ประชุมพงศาวดารเล่ม 36 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2507) หน้า 45

²⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 ม.2 12ก/1, ใบบอกเมืองเพชรบุรี กันยายน ร.ศ.97 - มีนาคม ร.ศ.104 (พ.ศ. 2415-2428)

²⁸ ปิ่น มาลากุล , ผู้เรียบเรียงและรวบรวม , พระบรมราชานุสาวรีย์แสดงคุณานุคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเรื่องค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2516 พิมพ์ในงานถวายผ้ากฐินพระราชทาน ณ วัดบรมวงศ์อิศวรารามวรวิหารอยุธยา 8 พฤศจิกายน 2516 , หน้า 65.

²⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 65.

³⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 12-138.

³¹ จมื่นอมรตรุณารักษ์ _ (แจ่ม สุนทรเวช) , ที่ประทับชายทะเลของ
รัชกาลที่ 6 เอกสารประกอบความรู้การฝึก ต.ป.ส. กองบัญชาการตำรวจตระเวน
ชายแดน กรมตำรวจ , (ม.ป.ท. , 2521) , หน้า 135.

³² สมบูรณ์ แก่นตะเคียน , ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี , หน้า 23.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 3

ศาสนาพราหมณ์และการเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์เข้าสู่ดินแดนประเทศไทย

ชนชาติไทยเริ่มมีบทบาทในประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ราว พุทธศตวรรษที่ 16 คือ มีการเล่าถึงทาส หรือเชลยศึกชาวสยามอยู่ในจารึกของชนชาติจากที่ปราสาทโพนคร ฌ เมืองญัตรังประเทศเวียดนาม และในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ในภาพสลักบนผนังระเบียงทิศใต้ของปราสาทนครวัดมีภาพกลุ่มนักรบ ซึ่งแต่งตัวต่างไปจากกองทหารขอม มีการจารึกสั้น ๆ 2 แห่ง กล่าวว่า กลุ่มรบนี้ คือชาวสยาม¹

ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ชนชาติไทยซึ่งตั้งหลักแหล่งมาเป็นเวลานานแล้ว บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ที่ซึ่งมีร่องรอยของขอมปรากฏ อยู่ที่เมืองสุโขทัย และศรีสัชนาลัย หรือสวรรคโลกมาก่อน ได้ยึดอำนาจจากขอม และตั้งตนเป็นอิสระได้ในที่สุดในราวตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18

อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทย ปรากฏให้เห็นได้จากพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ผู้เผยแพร่วัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนา²

ถิ่นกำเนิดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อยู่ในประเทศอินเดีย ซึ่งชาวอินเดียที่นับถือศาสนานี้รวมทั้งพราหมณ์ผู้ธำรงรักษาศาสนา ได้นำศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาเผยแพร่ยังดินแดนที่เป็นประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ แลบนี่สาเหตุที่มีการเดินทางออกนอกประเทศแต่ครั้งโบราณนั้นอาจสืบเนื่องมาจาก

1. ถูกขับต้อนทางศาสนา เพราะคนอินเดียโดยเฉพาะอินเดียใต้ มักถูกชาวอินเดียเหนือรังแก จนไม่ได้รับความสะดวกในการประกอบพิธีกรรม

2. การเผยแพร่ศาสนา ซึ่งพราหมณ์ได้นำศาสนาพราหมณ์-ฮินดูไปเผยแพร่ นอกประเทศตามแบบอย่างของพุทธศาสนา

3. การไปเพื่อการค้า ซึ่งชาวอินเดียเดินทางไปค้าขายต่างแดน เป็นเหตุให้ศาสนาที่ตนนับถืออยู่มีการเผยแผ่ไปในกลุ่มชนที่ตนค้าขายด้วย

4. การไปเสี่ยงโชคด้านการเมืองหรืออาชีพ ได้แก่การที่กษัตริย์สนับสนุนให้พระราชบุตรหรือพระราชบุตรเขย และพระราชธิดา รวมทั้งข้าราชการ ขยายอาณาเขตให้มีอำนาจการปกครองยังต่างแดน เป็นผลให้มีการเผยแผ่ศาสนาไปด้วย³

ศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาตามหลักฐานโบราณวัตถุที่พบในภาคใต้ของประเทศไทย เป็นเทวรูปพระวิฆณุรูปที่วัดศาลากิง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีอายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 10 จัดเป็นเทวรูปรุ่นเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ส่วนในศาสนาพุทธพบพระพุทธรูปแบบอมราวดี ซึ่งเจริญแพร่หลายทางอินเดียตอนใต้หรือเกาะลังกาด้านพบที่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดเพชรบุรี และที่อำเภอสุทโธโลก จังหวัดนราธิวาส ศาสนาพราหมณ์เข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่เมื่อไรนั้น เป็นเรื่องที่ไม่สามารถระบุหรือกำหนดให้ชัดเจนแน่นอนได้ แต่สันนิษฐานได้เพียงว่า อาจจะเข้ามาในระยะเวลาก่อนติดต่อกับศาสนาพุทธ

ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาเผยแผ่อยู่ในชุมชนต่าง ๆ ก่อนสมัยสุโขทัย ตามเมืองชายฝั่งทะเลและบริเวณที่สามารถติดต่อกับทะเลได้ เช่น ในภาคใต้ ได้แก่เมืองยะรัง จังหวัดปัตตานี เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในภาคตะวันออก ได้แก่เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ในภาคกลาง ได้แก่เมืองศรีเทพจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น ซึ่งในเมืองต่าง ๆ เหล่านี้นักโบราณคดีได้ค้นพบหลักฐานเป็นจำนวนมากที่เครื่องยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาพราหมณ์ในลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกายในประเทศไทย อาทิ เทวลึงค์ เทวรูปพระวิฆณุ เป็นต้น

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการเผยแผ่ของศาสนาพราหมณ์จากประเทศอินเดียมาสู่ประเทศไทย โดยเข้ามาได้ทั้งทางน้ำและทางบกดังต่อไปนี้

1. ทางน้ำ

ร่องรอยของอารยธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์มีอายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 7-8⁴ มีโบราณวัตถุและพระภิกษุในพุทธศาสนา ตลอดจนผู้ที่มีความรู้เดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก จึงมีหลักฐานทางศิลปจารึกและประติมากรรมหลายแห่งในดินแดนเอเชียอาคเนย์ เช่นประเทศไทย บนเกาะสุมาตรา เกาะเซเลเนส และในประเทศเวียดนาม แต่อย่างไรก็ตามอารยธรรมอินเดียที่แพร่เข้ามา เหล่านี้ได้ปรากฏเด่นชัดในพุทธศตวรรษที่ 9-10

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ และวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่พบทำให้ทราบว่า ชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมาจากดินแดนส่วนต่าง ๆ ของประเทศอินเดีย แม้จะลึกเข้าไปในตัวประเทศก็ตาม จากจดหมายเหตุของนักภูมิศาสตร์และนักเดินทางชาวยุโรป และชาวจีน ตลอดจนเอกสารเกี่ยวกับการเดินเรือของชาวอินเดียที่บอกให้ทราบว่า เมืองการิวัฏฐณัม บนปากแม่น้ำกาเวรี เมืองปอนดิเชอร์รีและเมืองโสปีทมะบนฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย เช่นเมืองตามริลปติหรือเมืองตัมลุก บนฝั่งแม่น้ำคงคา ทำได้ท่าหนึ่งทีสะดวกที่สุดลงเรือที่นั่นมายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะหัวเมืองทางภาคใต้โดยเข้ามาได้ถึง 2 ฝั่ง คือ

1.1 ทางด้านชายฝั่งตะวันตกของภาคใต้หรือฝั่งทะเลอันดามัน โดยแล่นเรือผ่านเข้ามาระหว่าง หมู่เกาะอันดามันและนิโคบาร์ไปขึ้นบกที่เมืองตะกั่วป่า (ตักโกละ) และสามารถเดินทางต่อไปยังเมืองไชยา (สุราษฎร์ธานี) ได้

1.2 ทางด้านชายฝั่งตะวันออกของภาคใต้หรือชาวฝั่งอ่าวไทย โดยแล่นเรือผ่านหมู่เกาะนิโคบาร์และอ้อมแหลมมลายู โดยผ่านทางช่องแคบมะละกา ไปยังแคว้นไทรบุรี และใช้เส้นทางลำน้ำในเขตมาเลเซีย และช่องลัดระหว่างแนวเขาบริเวณสันปันน้ำบรมแดนแล้วล่องจากต้นแม่น้ำปัตตานีเข้ามาทางหัวเมืองชายฝั่งทะเลทางภาคใต้ของไทย เช่น สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช เป็นต้น⁵

สำหรับการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเข้ามาทางทะเลในบริเวณจังหวัดชายฝั่งทะเลทางภาคใต้ของไทย ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็น

ถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ตามเส้นทางที่กล่าวมา เมื่อพบพราหมณ์เข้ามาถึงสถานที่ใด ก็นำเอาศาสนาพราหมณ์ไปเผยแพร่ที่นั่นด้วย บริเวณที่ค้นพบมรดกและอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์มากที่สุด คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช รองลงไปได้แก่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สงขลา พังงา และปัตตานี ตามลำดับ

หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่เก่าที่สุด ที่ค้นพบในภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ประติมากรรมพระวิษณุทำด้วยศิลา ซึ่งค้นพบที่วัดศาลาทิง (วัดชะอาราม) ตำบลตลาด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สูง 67 เซนติเมตร ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นอกจากนั้นยังพบประติมากรรมเนื่องในลัทธิไวษณพนิกายจากที่ต่าง ๆ กันโดยเฉพาะประติมากรรมกลุ่มพระวิษณุทรงกิจกรรมकुण्डสูงทรงกระบอง ซึ่งกลุ่มประติมากรรมพระวิษณุทรงกิจกรรมकुण्डสูงรูปกระบองนี้มีอายุในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-13

นอกจากประติมากรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไวษณพนิกายแล้ว ยังมีการค้นพบประติมากรรมเนื่องในลัทธิไศวนิกายด้วยเช่นกัน เช่น "เอกมูขลึงค์" พบที่บริเวณสถานีรถไฟหนองหวาย ตำบลท่าชนะ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุประมาณกลางศตวรรษที่ 11 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 12 จัดเป็นเอกมูขลึงค์ที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทย

นอกจากจะมีการค้นพบโบราณวัตถุในศาสนาพราหมณ์แล้ว ยังมีการค้นพบหลักฐานทางเอกสาร คือศิลาจารึก ซึ่งเป็นจารึกที่กล่าวถึงศาสนาพราหมณ์โดยตรง และกล่าวถึงการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ ได้แก่

- ศิลาจารึกหุบเขาช้อยคอย จังหวัดนครศรีธรรมราช⁸
- ศิลาจารึกหลักที่ 23 พบที่วัดเสมามะเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช⁹
- ศิลาจารึกหลักที่ 24 พบที่วัดเวียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี¹⁰

จากหลักฐานโบราณคดีที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงชุมชนโบราณในภาคใต้ ทั้งทางฝั่งทะเลอันดามัน และฝั่งทะเลตะวันออก ได้รับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญอันเป็นผลมาจากการติดต่อกับต่างชาติ ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนกลายเป็นเมือง

ท่าแล้วยังเปลี่ยนสภาพวิถีทางสังคม โดยรับเอาวิถีทางศาสนาเข้ามา โดยเฉพาะ ศาสนาพราหมณ์ซึ่งปรากฏหลักฐานทางประติมากรรมกระจายทั่วไปตามแหล่งโบราณคดี และชุมชนต่าง ๆ อย่างชัดเจน ซึ่งมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-14 ทั้งสิ้น

สำหรับรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏเป็นโบราณวัตถุในชุมชนโบราณ และทราบศาสนสถานที่ตั้งพบนั้น ทำให้นักโบราณคดีวินิจฉัยว่า กลุ่มชนในภาคใต้ของไทยนับถือศาสนาพราหมณ์ในลัทธิต่าง ๆ คือไศวนิกายหรือการนับถือพระศิวะเป็นใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่จะปรากฏวัตถุในรูปของลึงค์และฐานโยนีโพธิ์ระ ไชยฆพินายหรือการนับถือพระวิษณุเป็นใหญ่ เช่น ประติมากรรมพระวิษณุจตุรภุชที่พบทั่วไปในบริเวณต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการนับถือเทพองค์อื่น ๆ ที่ผูกพันกับการดำรงชีวิตของชุมชน เมืองท่า และนักเดินเรือ อีกด้วยเช่น พระคเณศสุริยเทพ เป็นต้น รูปเคารพต่าง ๆ เหล่านี้ สันนิษฐานว่าเป็นฝีมือช่างพื้นเมืองโดยมีต้นแบบจากอินเดียโดยตรง หรืออาจผ่านทาง ชาวก็ได้

ในช่วงสมัยที่ศาสนาพราหมณ์ เจริญรุ่งเรืองนั้น หลักวัฒนธรรมทางภาษา ที่เข้ามาพร้อมกับศาสนาก็ปรากฏ หลักฐานจากศิลาจารึกว่า มีการใช้ภาษาสันสกฤต และภาษาทมิฬ ส่วนตัวอักษร เป็นอักษรปัลลวะ ซึ่งเป็นอักษรของชาวอินเดียใต้

หลังจากพุทธศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา ศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นลัทธิศาสนาหลักของชุมชนโบราณภาคใต้ได้รับความนิยมน้อยลง เพราะพุทธศาสนาก็ได้เข้ามาแทนที่ในเวลาต่อมา

2. ทางบก

ในเส้นทางนี้คงจะเป็นเส้นทางที่ชาวอินเดียที่มาจากภาคกลางของ ประเทศเดินทางมาขึ้นบกที่เมืองทวาย ต่อจากนั้นเดินทางผ่านด่านเจดีย์สามองค์ แล้วล่องตามลำแม่น้ำแม่กลองไปยังกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือจากเมืองมะละแหม่ง ที่อยู่ทางตอนเหนือของเมืองทวาย เดินทางผ่านด่านแม่สอดเข้ามายังเมืองตาก ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำวัง เพื่อลงมายังกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จากกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คงมีเส้นทางเดินผ่านไปยังแม่น้ำโขง โดยผ่านทางเมืองศรีเทพ กลุ่มแม่น้ำมูล และที่ราบสูงโคราช ทางเดินทางสายนี้สิ้นสุดลงที่เมืองจำปาฮักดี¹¹

อีกเส้นทางหนึ่งอาจผ่านเข้ามาทางเขมร ซึ่งมีอิทธิพลทางการเมืองและทางศิลปะอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน ศิลปะอินเดียได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อศิลปะเขมรตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่¹² ขณะเดียวกันอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์จากเขมรได้ครอบคลุมทั้งบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย

หลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ตามเส้นทางที่กล่าวมาข้างต้น คือ ศิลปะทางสถาปัตยกรรมทางศาสนาพราหมณ์ที่แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ผ่านเข้ามาทางเขมรในอดีต ที่ยังคงเหลือปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย คือ ปราสาทหินต่าง ๆ เช่น ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ เป็นต้น

หลักฐานทางด้านเอกสารที่แสดงถึงการเผยแผ่อิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาทางประเทศกัมพูชา ได้แก่ หลักฐานที่เป็นศิลาจารึก เช่น

- ศิลาจารึกปราสาทหินเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์
- ศิลาจารึกวัดสุภัฏนาราม (ศิลาจารึกปากแม่น้ำมูล)

พัฒนาการของศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย มีดังต่อไปนี้

1. สมัยสุโขทัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-20 จะเห็นได้ว่า มีหลักฐานที่กล่าวถึงการแพร่หลาย ของศาสนาพราหมณ์ในสมัยสุโขทัยอย่างชัดเจน เช่น ศิลาจารึกวัดศรีชุม (หลักที่ 2)¹³ ซึ่งเป็นการกล่าวนามถึงพระนารายณ์ผู้เป็นใหญ่ดังนี้

"38 กาที่ปเป็นเจ้า คือ ตนพระราชม พระนารายณ์เทพจุติ
หากเกี่ยววินสงสารภพอันไกลเกิดไปมาแล เมตโดย"

นอกจากนี้ยังค้นพบ เทวรูปในศาสนาพราหมณ์อีกหลายองค์ ได้แก่ รูปพระอิศวรพระนารายณ์ พระพรหม พระวิหะระ (พระอิศวร และพระวิฆณุรวมเป็นองค์เดียว) และพระอุมา เทวรูปทั้งหมดที่พบหล่อด้วยสำริด และมีพระพักตร์เหมือนกับพระพุทธรูป คือวงหน้ารูปไข่ อมยิ้ม แสดงความเมตตากรุณา ต่างกันที่ศิราภรณ์ เครื่องประดับและเครื่องแต่งองค์ที่ผิดแปลกไป¹⁴

2. สมัยอยุธยา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-23 ได้ปรากฏร่องรอยของ อิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์อยู่ทั่วไป ทั้งในด้านเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี เช่น จารึกหลักที่ 13¹⁵ จารึกบนฐานพระอิศวร พบที่จังหวัดกำแพงเพชร เทวรูป องค์นี้ฐานมีจารึกว่า "เจ้าพระยาศรีธรรมมาโศกราช ให้สร้างเทวรูปองค์นี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2503 ซึ่งมีข้อความโดยย่อว่าด้วยเรื่องการสร้างเทวรูปพระอิศวรให้ครองสัตว์ สัติน สองดิน ในเมืองกำแพงเพชร ได้ข้อมพระธาตุทั้งในเมืองและนอกเมือง ข้อมถนน ขุดแม่ไทรที่บางพริ้ว ห้ามไม่ให้เอาข้าวเปลือกในยุ้งไปทำข้าวปลุก และท่อน้ำ ที่ปู่พระยาร่วง ทำให้ถูกดินถมสูญหาย ได้ข้อมเป็นนาเหมือนฝายแต่ก่อน สุดท้ายได้ ถวายพระราชาฤๅษณ์แต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์"¹⁶

ศาสนาพราหมณ์ได้แพร่หลายโดยเฉพาะในกลุ่มบุคคลชั้นสูงและในราชสำนัก ซึ่งจะเห็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ได้ชัดเจนตั้งแต่เริ่มตั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งคงสืบเนื่องต่อจากสมัยสุโขทัยแม้แต่พระนามของพระมหากษัตริย์ เช่น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือ ชื่อเมืองหลวง คืออยุธยา ก็ได้อิทธิพลมาจากมหาเทพวิษณุของพราหมณ์

ในสมัยอยุธยา หลักฐานปรากฏชัดเจนว่าในแผ่นดินพระเจ้าอู่ทองมีตำแหน่งพราหมณ์อันประกอบด้วยพราหมณ์ปุโรหิต เป็นที่ปรึกษาราชการ และพราหมณ์ ประกอบพิธี ซึ่งได้แบ่งตามหน้าที่เป็น 4 ประเภท

1. พราหมณ์โหรดาจารย์ คือ พราหมณ์ผู้บูชาในลัทธิพิธี
2. พราหมณ์อุทกดา คือ พราหมณ์สวดกัมถ์ละฐี สังเวช
3. พราหมณ์ฉัชรวย คือ พราหมณ์จัดทำพิธีกรรม
4. พราหมณ์มหา คือ พราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรม¹⁷

ในปี พ.ศ. 2512 คณะโบราณคดีได้ให้ชื่อว่า มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ขุดแต่งโบราณที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งนักปราชญ์ทางโบราณคดีได้ให้ชื่อว่า "ศาลพระกาฬ" การขุดแต่งครั้งนี้ได้พบโบราณวัตถุ ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ ทั้งลัทธิไศวนิกาย และไวษณพนิกาย โบราณวัตถุที่พบนี้บางชิ้นเก่ากว่าสมัยอยุธยา เช่น ประติมากรรมศิลาจำหลักขนาดเล็ก ก่อนล่างเป็นพระนารายณ์เป็นศิลปะแบบเทวรูป

รุ่นเก่า อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-14 ซึ่งเป็นหลักฐานที่ยืนยันถึงความเป็นเทวสถานแห่งนี้ โบราณสถานแห่งนี้คงสร้างในสมัยอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 20 แต่ต่อเติมในสมัยหลัง (พุทธศตวรรษที่ 21-22) ¹⁸

3. สมัยรัตนโกสินทร์ (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา) ความเชื่อในพิธีกรรมยังคงยึดตามแบบสมัยอยุธยาเกือบทั้งสิ้น โดยเฉพาะพิธีกรรมในราชสำนัก อันเกี่ยวเนื่องด้วยกษัตริย์ ซึ่งมีความเชื่อว่า กษัตริย์คือเทวราช ซึ่งเป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ

ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีหลักฐานปรากฏว่า พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์จากนครศรีธรรมราช ขึ้นมารับสนองพระบรมราชโองการเป็นพราหมณ์ประจำราชสำนักปฏิบัติพระราชพิธีสำหรับพระองค์และประเทศชาติ ซึ่งได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ¹⁹

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์เข้าสู่เพชรบุรี

การเดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ของพราหมณ์และชาวอินเดียทั่วไป นั้นเกิดขึ้นมาหลายครั้งหลายคราวสืบเนื่องต่อกันมา และใช้เส้นทาง การเดินทางได้หลายเส้นทาง สุดแล้วแต่ความสะดวกและฤดูกาลที่เหมาะสม หลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันถึงการเข้ามาของพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ เทวรูปที่ค้นพบทางภาคใต้ของประเทศไทยในแถบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และทางภาคตะวันออกในแถบฉะเชิงศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ลงมา ²⁰

บริเวณคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานและสามารถติดต่อกับผู้คนในชุมชนอื่นและดินแดนอื่นได้ดี ราวพุทธศตวรรษที่ 8 จึงเริ่มมีผู้คนจากดินแดนทางไกลทางทะเลเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทั้งนี้เพราะดินแดนคาบสมุทรภาคใต้อยู่กึ่งกลางของเส้นทางคมนาคมการค้าระหว่าง "ตะวันตก-ตะวันออก" ²¹

จะเห็นว่า ดินแดนคาบสมุทรภาคใต้มีได้อยู่โดดเดี่ยว แต่มีการคมนาคมติดต่อกับดินแดนอื่น ๆ ทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการ

ติดต่อกับดินแดนภาคกลางและภาคอีสานของประเทศไทยมาแล้ว ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้วสืบเนื่องความสัมพันธ์ต่อมา จนกระทั่งถูกผนวกเข้ามาเป็น ส่วนหนึ่งของแว่นใหญ่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 18-19

ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ราชวงศ์ปทุมวงศ์หรือปทุมวงศ์ขึ้นมีอำนาจ ปกครองบ้านเมืองในภาคใต้ โดยมี เมืองนครศรีธรรมราช เป็นศูนย์กลางทางการเมือง และพุทธศาสนากษัตริย์จึงมีพระนามศรีธรรมมาโศกราช และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติใกล้ชิดกับแว่นใหญ่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ดังได้พบจารึกระบุพระนามกษัตริย์ ศรีธรรมมาโศกราช และจันทรภาณุแห่งแว่นนครศรีธรรมราชที่เมืองโบราณดงแม่นาง เมือง (นครศรีธรรมราช)

บนเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างภาคกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กับคาบสมุทรมลายูใต้มีบ้านเมืองสำคัญตั้งอยู่คือ เมืองเพชรบุรี²²

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ได้กล่าวไว้ถึง ความสัมพันธ์ของ นครศรีธรรมราช ออยุธยาและเพชรบุรี โดยกษัตริย์อยุธยาได้ส่งพระญาติไปครองเมือง เพชรบุรีและนครศรีธรรมราช²³ ในช่วงนี้น่าจะมีการนำพราหมณ์มาเป็นผู้ทำพิธีด้วย เช่น พิธีบรมราชาภิเษกอันเป็นพิธีสำคัญของกษัตริย์ก่อนขึ้นครองราชย์ ซึ่งมีมานานแล้ว ดังนั้นเมืองเพชรบุรีคงได้รับพราหมณ์และมีพราหมณ์อาศัยอยู่ที่เมืองเพชรบุรีเป็นเวลายาวนาน โดยผ่านมาจากอยุธยา เนื่องจากพราหมณ์ที่เพชรบุรีส่วนใหญ่เป็นพราหมณ์พิธี พิธีนี้เพื่อให้พราหมณ์ปฏิบัติ พระราชพิธีต่างๆ ให้แก่สถาบันกษัตริย์ ด้วยสถาบันกษัตริย์ เป็นสถาบันแรกที่ยอมรับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่พราหมณ์นำมาเผยแพร่ เนื่องจากลักษณะการปกครองระบบเทวราช²⁴ จำเป็นต้องใช้พราหมณ์ในการปฏิบัติบูชาต่อองค์พระมหากษัตริย์ จนพราหมณ์เริ่มมีบทบาทในราชสำนักสูงขึ้นเรื่อย ๆ

ดังนั้น ถ้าจะสืบสาวต้นสกุลพราหมณ์ที่เมืองเพชรบุรีแล้ว น่าจะมีความสัมพันธ์กับพราหมณ์ที่อยุธยาและนครศรีธรรมราช แต่จากหลักฐานที่ปรากฏทั้งทางเอกสารและโบราณวัตถุสถาน เช่น เสาชิงช้า โบสถ์พราหมณ์ พราหมณ์ที่จังหวัดเพชรบุรีคงจะอพยพขึ้นมาจากนครศรีธรรมราช

เชิงอรรถท้ายบทที่ 3

¹ ม.ล.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000
คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมณตรี,
หน้า 225-226.

² สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, "การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์
ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช"
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล , 2524)
(อัคราเนนา), หน้า ก.

³ สิริวัฒน์ คำวันสา, อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์
เน้นประเทศไทย (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2522 , หน้า 3-4.

⁴ ปรีชา นุ่นสุข "ศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้" , สารานุกรมวัฒนธรรม
ภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 9 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529)
หน้า 3423-3424.

⁵ พระครูอินทปัญญาจารย์ (พุทธทาส อินปญฺโญ) , แนวสังเขปของ
โบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน (กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา, หน้า 2529), หน้า 21.

⁶ กรมศิลปากร, นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร (กรุงเทพฯ :
อมรินทร์การพิมพ์, 2527), หน้า 32.

⁷ ปรีชา นุ่นสุข , " ศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้" , สารานุกรม
วัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 9 , หน้า 3428-3429.

⁸ ชูศักดิ์ ทิพย์เกสรและชะแอม แก้วคล้าย, "ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย",
ศิลปากร 24 (กันยายน , 2533), หน้า 89-97.

⁹ กรมศิลปากร , " ศิลปจารึกหุบเขาช่องคอง" ศิลปากร, หน้า 44.

¹⁰ พอร์ช เชเดส , ประชุมศิลปจารึกภาคที่ 2 จารึกทวารวดี ศรีวิชัย
ละโว้ พระนคร : โรงพิมพ์ศิวัน , 2504), หน้า 36-37.

¹¹ ปรีชา นุ่นสุข "ศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้" สารานุกรม
วัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 9 , หน้า 3423-3424.

¹² ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล , ศิลปะขอมเล่ม 1 (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา , 2531), หน้า 3.

¹³ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์
สำนักนายกรัฐมนตรี , ประชุมศิลปจารึกภาคที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนัก
เลขาธิการนายกรัฐมนตรี , 2521) , หน้า 34.

¹⁴ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล , เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย (พระนคร :
โรงพิมพ์ศิวัน , 2509), หน้า 7.

¹⁵ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์
สำนักนายกรัฐมนตรี , ประชุมศิลปจารึกภาคที่ 1 , หน้า 144-146.

¹⁶ มะลิ โดกสันเทียะ และนิทยา ดำเนินงาม, นำชมโบราณวัตถุ
สถานในอำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร (พระนคร : โรงพิมพ์
การศาสนา, 2513), หน้า 25-26.

¹⁷ โครงการผลิตสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษา , ศาสนาพราหมณ์ใน
ประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,
2530), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹⁶ ดงเดช ประดิษฐ์ทอง , "เทวสถานเดิมที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ในด้านประวัติศาสตร์" โบราณคดี, 3 (ตุลาคม-ธันวาคม, 2512), หน้า 13.

¹⁹ โครงการผลิตการสอนระดับมัธยมศึกษา , ศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย,
ไม่ปรากฏเลขหน้า.

²⁰ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล , ศิลปะในประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 8
(กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 11.

²¹ สุจิตต์ วงษ์เทศ , ศรีวิชัย (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2532),
หน้า 164.

²² สุจิตต์ วงษ์เทศ, เรื่องราวเก่าเพง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม
(กรุงเทพฯ : อติต, 2536), หน้า 55.

²³ ประทีป ชุ่มพล, นครศรีธรรมราช ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์
(กรุงเทพฯ : อติต, 2536) หน้า 55

²⁴ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนัก
นายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1, หน้า 77.

บทที่ 4

หลักฐานเอกสาร โบราณสถานและโบราณวัตถุ

จากการศึกษาเรื่อง "ร่องรอยศาสนาพราหมณ์ที่เพชรบุรีนั้น มีหลักฐานและเอกสารจำนวนหนึ่งที่กล่าวอ้างอิงถึงศาสนาพราหมณ์ และพราหมณ์ที่มีอิทธิพลต่อจังหวัดเพชรบุรี เอกสารเหล่านี้มีทั้ง เอกสารที่เป็นจดหมายเหตุ พระราชพงศาวดาร และเอกสารประเภทหนังสือที่ไดรรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ ในส่วนแรกจะเป็นเอกสารที่ยืนยันว่าที่จังหวัดเพชรบุรีมีพราหมณ์เคยตั้งรกรากมาก่อนอย่างแน่นอน อีกส่วนหนึ่งจะเป็นเอกสารที่ยืนยันว่าเพชรบุรีเคยเป็นเมืองที่มีการจัดพระราชพิธี และพิธีเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

เอกสารอ้างอิงเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ที่เพชรบุรี

ศาสนาพราหมณ์ได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทย และเผยแผ่ไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทยรวมถึง จังหวัดเพชรบุรีแต่ไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันว่าบรรพบุรุษได้ปรากฏหลักฐานทางเอกสารที่กล่าวถึงพราหมณ์ และร่องรอยศาสนาพราหมณ์ในจังหวัดเพชรบุรีตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังนี้

สมัยอยุธยา

ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (2133-2148) พระโหราธิบดีหรือพระมหาราชครูในสมัยนั้นเดิมชื่อ "กล่อม" มีบรรพบุรุษเป็นพราหมณ์มีอาชีพหมอดูในตำบลดคลองกรก แขวงเพชรบุรี โดยกล่อมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เริ่มเข้ารับราชการกับต้นราชวงศ์ปราสาททองและได้รับตำแหน่ง "พระอาจารย์แห่งกุลราชบุตร" ทำหน้าที่เขียนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2223 ที่ตีพิมพ์ฉบับหนึ่งที่เพชรบุรี"¹ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทุกฉบับบันทึกไว้ถูกต้องตรงกันว่าเมื่อสมเด็จพระเพทราชา คิดการกับหลวงสรศักดิ์ บุตรเลี้ยงซึ่งราชสมบัติ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในปี 2231 นั้น เมื่อทำการสำเร็จแล้วได้ปูนบำเหน็จความชอบแก่ผู้ร่วมคิดการ และในบรรดาผู้ที่มีความชอบครั้งนี้มีญาติสนิทของพระเพทราชา ชื่อหลวงทรงบาดะ ได้รับการสถาปนาอิสริยยศเป็นเจ้าพระยาบำเรอภุชเรศ เจ้าพระยาบำเรอภุชเรศผู้มั่งคั่งร่ำรวยเป็นเชื้อสายตระกูลพราหมณ์ที่เพชรบุรี มีบุตร 4 คน 2 ใน 4 คนนั้นต่อมา

ได้เป็นอัครมเหสีของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ คือกรมหลวงอภัยนุสิตพระพันวัสสา
ใหญ่ เป็นพระราชมารดาของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) และกรมหลวงนิพิธ
มนตรี พระพันวัสสาน้อย (เป็นพระราชมารดาของพระเจ้าอู่ทองและเจ้าฟ้าเอกทัศ)²

จากข้อความข้างต้นจะแสดงให้เห็นว่า สมัยอยุธยาในรัชกาลของสมเด็จพระ
พระนเรศวรมหาราชนั้นมีพราหมณ์อยู่ในจังหวัดเพชรบุรีแล้ว แต่ก่อนหน้ารัชสมัยของ
พระองค์นั้นจะมีพราหมณ์ที่เพชรบุรีแล้วหรือไม่ ยังไม่มี เอกสารยืนยันแน่ชัด

จากนั้นในปลายกรุงศรีอยุธยา เรื่องเล่าจากความทรงจำของตระกูล
"สุรพันธ์" ซึ่งสะท้อนภาพของการเกิดกลุ่มทางการเมือง เมื่อก่อนกรุงจะแตกว่า
มีพี่น้อง 3 คน เป็นตระกูลพราหมณ์จากเพชรบุรี ชื่อ ดีวง เพง และสุด ได้เดินทาง
มาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา³ ถึงแม้ว่าบทความฉบับนี้มีได้กล่าวถึงรายละเอียดอื่น ๆ
แต่ก็สนับสนุนว่าในสมัยนั้นมีพราหมณ์อยู่ที่เพชรบุรีแล้ว

บทวิทยาลัทธิศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์ สมัยรัตนโกสินทร์

จากวรรณกรรมร้อยกรองเรื่อง "นิราศเมืองเพชร" ฉบับตัวเขียนของ
สุนทรภู่ ซึ่งแต่งขึ้นในราวปี พ.ศ. 2536⁴ เนื้อความของนิราศฉบับนี้มีว่า

...มาลงเรือเพื่อจะล่องแรมสองค่า	ต้องไปร่ำลาพราหมณ์ตามวิสัย
ไปรอนว่าท่านนายคำให้หน้าไป	บ้านประตู่ไม้ไผ่แต่ไรมา
เป็นถิ่นฐานบ้านพราหมณ์รามราช	ล้วนโคตรญาติยายายฝ่ายวงศ์
แถวสถานศาลสถิตอิศวร	เสาชิงช้าก็ยังเห็น เป็นสำคัญ
ทั้งโบสถ์บ้านฐานที่ยังมีอยู่	แต่ท่านผู้ญาติกันนั้นอาสัญ
เพราะกรุงแตกแยกย้ายนลัดขรายน	จึงสิ้นพันธุ์วงศ์เอกาภย..." ⁵

จากนิราศบทนี้แสดงให้เห็นถึงบ้านเรือนของพราหมณ์ ทั้งยังปรากฏเป็น
ร่องรอยโบสถ์พราหมณ์ แถวสถานศาลพระอิศวร เสาชิงช้า ซึ่งปัจจุบัน เหลือเสา
ชิงช้าเพียงอย่างเดียว ส่วนซากโบสถ์และแถวสถานไม่ปรากฏ เนื่องจากมีการ
บ้านเรือนที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่หนาแน่น ทำให้หลักฐานเหล่านี้ถูกทำลายไปหมด

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำริให้มีการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อจะได้สะดวกต่อข้าราชการที่อยู่ตามหัวเมือง ไม่ต้องเดินทางเข้ามาในเมืองหลวง การถือน้ำตามหัวเมือง กำหนดวันตรงกับส่วนกลาง¹³ ที่จังหวัดเพชรบุรีพบเอกสารคำสั่งสำหรับจังหวัดเกี่ยวกับพราหมณ์และการทำพระราชพิธีนี้ ดังนี้

คำสั่งสำหรับจังหวัด

เรื่อง จัดการพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

พทธศักราช 2467

ที่ 107/7466

ศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี

วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2466

มหาวิทยาลัษยศิลป์ ปากน้ำจันทบุรี ส่วนเขียนสิทธิ์

10. ส่วนน้ำพิพัฒน์สัตยา พราหมณ์เป็นผู้จัดการกระทำและแจกบรรดา
ข้าราชการทำกันที่วัดมหาธาตุ

11. ให้รองอำมาตย์ตรี หลวงอนุกุล เพชรเกษม นายอำเภอท่าช้าง¹⁴
ส่งตัวขุนศรีอนันต์¹⁵ กับพวกพราหมณ์ 3 คน¹⁶ เข้าไปกระทำการพิธีที่วัดมหาธาตุ
ในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2467 ตามกำหนด อย่าให้เสียราชการได้

(สมัยพระยาสุรพันธ์เสนี (อิน บุนนาค) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด)¹⁷

แต่เดิมนั้นเจ้าเมืองเพชรบุรีถือเอาวัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) เป็น
วัดทางราชการ หรือเป็นวัดประจำเมือง จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่คนเคารพ
นับถือมาก¹⁸ มารวมกันไว้ที่วัดมหาธาตุ เพื่อประกอบพิธีทางศาสนา ก่อนที่จะทำการ
ออกทัพและใช้เป็นสถานที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา (พิธีแช่น้ำ) ของข้าราชการประจำปี
สืบต่อกันมาจนถึงรัชกาลที่ 4 กรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้โปรดเกล้าให้ย้ายสถานที่ถือน้ำ
พิพัฒน์สัตยาไปทำ ณ พระที่นั่งเวสยันทวีเชียรปราสาท บนพระนครคีรี (เขาวัง
เพชรบุรี) ครั้นถึงรัชกาลที่ 6 ได้ย้ายลงมาทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในพระวิหาร
หลวงวัดมหาธาตุตามเดิม จนถึงเลิกการถือน้ำในรัชการที่ 7¹⁹

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แบ่งการปกครองออกเป็นมณฑลโดยจังหวัดเพชรบุรี ขึ้นอยู่กับมณฑลราชบุรี มีการสำรวจสำมะโนครัวมณฑลราชบุรีใน ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) ได้พบว่าอำเภอเมืองเพชรบุรี มีพราหมณ์ 18 คน อำเภอบ้านแหลมมี 4 คน อำเภอเขาย้อยมี 2 คน และอำเภอหนองยาง⁶ มี 11 คน⁷

จากตำนานเมืองเพชรบุรีที่บันทึกโดยพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) ในปี พ.ศ. 2464 กล่าวถึง กำเนิดพราหมณ์ ซึ่งปรากฏในเมือง เรียกว่า สนามพราหมณ์อันมีวัด เรียกวัดสนามพราหมณ์ และที่วัดเพชรลิ้นยังมีเสาชิงช้า อยู่ทางตะวันออก ไกลออกไปนั้นมีบ่อน้ำหนึ่งเรียกว่าบ่อนพราหมณ์จนทุกวันนี้⁸ ปัจจุบันยังมีพยานอื่นที่เกี่ยวข้องกับประวัติของพราหมณ์เพชรบุรี และเป็นอนุสรณ์ความรุ่งเรืองของศาสนาพราหมณ์ยังคงอยู่ที่ชื่อบ้าน เช่น บ้านนางพราหมณ์ (อยู่ในอำเภอบ้านลาด) บ้านไผ่กระดาน อาจหมายถึง กระดานโลชิงช้า (อยู่ในอำเภอเมือง) และที่สำคัญที่สุด คือตำบลดงสามอกลี (อยู่ในอำเภอบ้านลาด) ซึ่งยังคงมีตระกูลพราหมณ์สืบต่อมา เช่น ล่วงกันนท์ สดะเวทิน วงศ์พราหมณ์จนทุกวันนี้⁹

เอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวก็พบจะสรุปได้ว่า มีพราหมณ์มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรีจริง นอกจากนี้ยังมีเอกสารยืนยันว่าการกระทำพิธีอันเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

หลักฐานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีที่จังหวัดเพชรบุรี

เอกสารเหล่านี้เป็นเอกสารยืนยันว่า โดยมีพระราชพิธีทำเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์โดยกษัตริย์หลายพระองค์ในสมัยรัตนโกสินทร์โปรดให้จัดขึ้น ดังเอกสารที่ปรากฏดังนี้

พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา หรือเรียก พระราชพิธีศรีสัจปานกาล เป็นพระราชพิธีใหญ่สำหรับแผ่นดิน ไทยรับขนบธรรมเนียมประเพณีมาจากอินเดีย กระทำเนื่องในความมั่นคงของแผ่นดิน พิธีนี้เกิดขึ้นมาเนื่องจากทหาร ซึ่งเป็นพิธี

ของชาติหรือกษัตริย์ ซึ่งนับว่าเป็นทหารจำพวกที่หนึ่งของชาติ¹⁰ พิชัยนี้ เริ่มมีบทบาทตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยกษัตริย์อยุธยาให้ความสำคัญต่อพิชัยนี้มาก¹¹ และกระทำสืบเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มาระงับไปในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ. 2475 และได้ฟื้นฟูขึ้นใหม่ในรัชกาลปัจจุบัน¹²

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพิธีพราหมณ์ ทำขึ้นเพื่อต้องการให้พืชพันธุ์ธัญญาหาร ในพระราชอาณาจักร อุดมสมบูรณ์ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก โดยขอพรจากเทพเจ้าให้ทรงพระเมตตาต่อประจักษ์ราษฎรทั้งมวล อีกนัยหนึ่งเปรียบเสมือนว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงประกอบกรณการเกษตรด้วยเป็นนิมิตรหมายว่า ฤดูกาลเพาะปลูกได้เริ่มขึ้นแล้ว²⁰ พระราชพิธีนี้กำหนดทำในเดือน 6 แต่จะตกในวันใดนั้นไม่แน่นอน เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาได้มีการประกอบพิธีนี้กำหนดทำในเดือน 6 แต่จะตกในวันใดนั้นไม่แน่นอน เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาได้มีการประกอบพิธีนี้แต่จะเป็นพิธีพราหมณ์โดยเฉพาะซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมา จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเพิ่มพิธีสงฆ์ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ด้วยซึ่งได้ยกเป็นพิธีต่างหากเรียกว่า "พิธีพืชมงคล"²¹

พิธีพราหมณ์ครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น จัดขึ้นที่โรงพิธีทุ่งสัมปอณาหลวง ต่อมาในสมัย ร.4 ได้โปรดให้มีการแรกนาในหัวเมืองด้วย การแรกนาของหัวเมือง จะมีของหลวงพระราชทาน คือกรุงเก่าเมือง 1 เพชรบุรีเมือง 1²² โดยที่เพชรบุรีได้โปรดให้สร้างพลับพลาตรีมุขขึ้นหนึ่งหลังที่ลานหน้าเขามืดและโรงพิธีสำหรับแรกนาขวัญที่หน้าพลับพลาได้โปรดให้ซื้อที่นาราษฎรเพื่อจัดเป็นที่นาหลวง 714 ไร่ 2 งาน เป็นเงิน 91 ชั่ง 14 ตำลึง 3 สลึง 1 เชื้อง²³

พิธีแรกนาที่เขามืดขุดนี้ น่าจะกระทำติดต่อกันมาทุกปีดังใบบอกของพระยาเพชรบุรีที่มีไปยังลูกขุน ณ ศาลา ใน พ.ศ. 2419 ว่า "ด้วยโปรดให้หลวงวิสุตสาธินำผ้าสังเจ็ดผืน รูปเจ็ดมัต เทียนเจ็ดมัต ออกไปพร้อมด้วยข้าพระพุทธเจ้า กรมการตั้งพิธีแรกนาหลวงหน้าเขามืดขุด เมืองเพชรบุรี ณ วันพฤหัสบดี เดือนหก แรมเจ็ดค่ำ

ปีชวด อัฐศกเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบทุกประการแล้ว ณ วันพุธ เดือนหก แรมสิบค่ำ ปีชวด อัฐศก เวลาบ่าย ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยหลวงวิสุตสาส์น ข้าหลวงได้อาราธนาพระสงฆ์ มาสดาะธยานาเวรียน รวมเจ็ดรูป สวดพระพุทธรูปที่หน้าเขาพนมขุด รุ่งขึ้น ณ วันพฤหัสบดี เดือนหก แรมสิบเจ็ดค่ำ ปีชวด อัฐศก เวลาเช้าพระสงฆ์รับนิคมบาตฉันแล้วได้ฤกษ์สี่สิบสองนาทีกข้าพระพุทธเจ้ากรรมการพร้อมกันได้แรกรนาหลวง หน้าเขาพนมขุด²⁴ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพระยาแรกรนาได้แก่พระยาสุนทรพิไชย พิธีแรกรนาของหัวเมืองจะกระทำหลังจากแรกรนาในเมืองหลวง และหลังพิธีแรกรนา รัชกาลที่ 4 ได้โปรดให้ไปขึ้นสูตรหลายครั้งว่ามีข้าวงอกบ้างหรือไม่ ก็ไม่พบเหลืออยู่จนออก เมื่อทอดพระเนตรแรกรนาที่เพชรบุรีพอคนที่เข้ามาแย่งเก็บพันธุ์ข้าวปลูกออกไปแล้วรับสั่งให้ตำรวจหลายคนออกไปค้นหาเมล็ดข้าวว่าจะเหลืออยู่บ้างหรือไม่ ปรากฏว่าไม่ได้เลย ฉะนั้นข้าวงอกที่เก็บไปนั้นไปใช้เชื้อในพันธุ์ข้าวปลูกของตัวเองเพื่อให้เป็นสวัสดิมงคลแก่นายบ้าง ไปปนไว้ในถุงเงินให้เกิดประโยชน์งอกงามบ้างการแรกรนาจึงเป็นที่นิยมของคนทั่วไป²⁵

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนฉลยสิทรี
นาหลวงนี้ต่อมาได้เลิกทำและได้ให้ราษฎรเช่าทำ ตั้งจดหมายของพระยาสุนทรพิไชย ข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑลราชบุรีมีไปถึงกระทรวงมหาดไทยว่า ของการทำนาหลวงที่เพชรบุรีแล้วให้ราษฎรเช่าทำแทน แต่เดิมได้เกณฑ์ใช้คนช่วยกันทำคนละ 3 ไร่ 2 งาน ซึ่งต่อมาได้นำเข้าเป็นสมบัติของพระคลังข้างที่ เมื่อ พ.ศ. 2438²⁶ จนกระทั่ง พ.ศ. 2493 ได้ใช้พื้นที่บริเวณเขาพนมขุด ซึ่งเป็นที่ดินของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์นี้สร้างโรงพยาบาลเพชรบุรีที่ปรากฏให้เห็นอยู่จนทุกวันนี้²⁷

ส่วนสาเหตุของการเลิกทำพิธีแรกรนาหัวเมืองนั้น เป็นเพราะฤดูทำนาหัวเมืองจะทำก่อนกรุงเทพฯ แต่โดยมากราษฎรจะไม่ลงมือไถนาก่อนฤกษ์แรกรนา ซึ่งบางปีฝนมีก่อนฤกษ์ ดังนั้นการที่รอทำให้เสียประโยชน์การทำนา จึงโปรดให้เลิกแรกรนาหัวเมืองเสีย²⁸

โบราณสถานอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์

โบราณสถานที่ปรากฏอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ในเพชรบุรี แม้ว่าปัจจุบันลักษณะโดยทั่วไปจะเปลี่ยนแปลงโดยเหลือเค้าของศาสนสถานเนื่องในศาสนาพราหมณ์เพียงเล็กน้อยแต่ก็ยังมีหลักฐานปรากฏ ดังนี้

1. หลักเมือง

ประเพณีตั้งหลักเมืองนั้นเป็นพิธีพราหมณ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมบริพัตรทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีบัญชาไว้ว่า

"หลักเมืองเป็นประเพณีพราหมณ์มีมาแต่อินเดีย ไทยตั้งหลักเมืองขึ้นตามธรรมเนียมพราหมณ์ที่จะเกิดหลักเมืองนั้นคงเป็นด้วยประชาชน ประชุมชนนั้นต่างกัน ที่อยู่เป็นหมู่บ้านก็มีหมู่บ้านหลายหมู่บ้านรวมกันเป็นตำบล ตำบลตั้งขึ้นเป็นอำเภอ อำเภอเดิมเรียกว่าเมือง เมืองหลาย ๆ เมืองรวมกันเป็นเมืองใหญ่ เมืองใหญ่หลาย ๆ เมืองเป็นมณฑล คือเมืองพระมณฑล..."²⁰

ตามโบราณสถานราชประเพณีตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย สืบมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์นั้น เมื่อมีการสร้างบ้านสร้างเมืองใหม่ ก็นิยมสร้างหลักเมืองไว้ ป็นสิ่งขวัญ เป็นนิมิตมงคลแก่ชนนิกร สำหรับยึดถือเป็นหลักชัยทางจิตใจ ว่าบ้านเมืองที่สร้างขึ้นมีรากฐานฝังไว้อย่างแน่นหนาแล้ว เพื่อให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งหลักเมืองนั้นจะฝังไว้ในย่านกลางเมืองหรือในท่าเลที่ เป็นชัยภูมิสำคัญตามทิศทางเมือง³⁰

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
หลักเมืองเพชรบุรี อยู่ที่ ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี ตรงที่ที่สร้างหลักเมืองเดิมเป็นใจกลางเมืองเพชรบุรี³¹ ตั้งอยู่ในบริเวณที่ตั้งเมืองเก่าสมัยทอหมเรืองอำนาจ³² ต่อมาเมื่อแม่น้ำเพชรบุรีเปลี่ยนทางเดินใหม่ โดยไหลมาทางทิศตะวันตก ผู้คนพลเมืองจึงอพยพมาอยู่ทางริมแม่น้ำหมด ตรงกลางเมืองเพชรบุรีซึ่งเดิมเคยมีผู้คนหนาแน่นก็กลับว่างเปล่าไปจะเห็นได้ในปัจจุบันนี้ว่า หลักเมืองเพชรบุรีตั้งอยู่ที่เปลี่ยว ห่างจากชุมชนออกไปมาก

ตัวศาลหลักเมืองของเดิมตลอดจนหลักเมืองนี้จะมีรูปร่างเป็นอย่างไร ไม่สามารถจะทราบได้ เพราะศาลเดิมคงจะหักพังชำรุดทรุดโทรมลงไปหมด และตัวหลักเมืองของเดิมก็เดี๋ยวก็อันตรธานสูญหายไป ตัวศาลหลักเมืองที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้คงสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา และต่อมาพวกชาวจีนได้มีศรัทธาบริจาคเงินสร้างขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2472 ฉะนั้น ลวดลายที่เขียนขึ้นใหม่จึงเป็นแบบจีนไป³³

ภายในศาลมีกุฏิเล็ก ๆ กุฏิหนึ่ง มีเทวดาประจำเมืองประดิษฐานอยู่ในกุฏินี้ องค์หนึ่งทำเป็นเทวรูปทรงเครื่องราชาภรณ์ประทับอยู่บนฐานสูงขึ้นไปจากพื้นดินประมาณ 80 เซนติเมตร ลวดลายและฝีมือช่างเห็นว่าเป็นของสมัยอยุธยา ฝีมืองามมาก เป็นเทวรูปปั้นด้วยปูนและลงรักปิดทอง มีขนาดสูงประมาณ 75 เซนติเมตร เรียกกันว่า เจ้าหลักเมืองสองข้างเทวรูปใหญ่มีเทวรูปเล็ก ๆ นึ่งองค์หนึ่ง ยืนองค์หนึ่ง เป็นของฝีมือช่างสมัยอยุธยาเช่นเดียวกัน

เทวรูปองค์ใหญ่ซึ่งประดิษฐานเป็นประธานอยู่ในศาลหลักเมือง เดิมพระเมาลี้กักหายไปสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงทราบภาพ เมื่อดำรงตำแหน่งนาคราชบัณฑิตจึงโปรดฯ ใบบรรณสถานที่จังหวัดเพชรบุรีทรงพบเข้า จึงโปรดให้ช่างของราชบัณฑิตยสถานซ่อมขึ้นใหม่ เมื่อพ.ศ. 2471³⁴

ตามตำนานเมืองเพชรบุรี ของพระยาปริยัติธรรมธาดา เล่าไว้ว่า "หลักเมืองตามนาฬิกา เรียกว่า อินทิละแบงว่า เสาปะโคนหิน ชาวเพชรบุรีเองพากันเรียกเสาเจ้าหลักเมือง คือเสาประตูเมืองนั้นโดยมา แต่นักปราชญ์โบราณคดีได้ตรวจสอบสถานที่เขตรเมืองอันเป็นภายนอกภายในแล้ว ลงความเห็นว่า เสาหลักเมืองตั้งอยู่ที่ศาลเจ้าสามโรง มีระยะใกล้วัดพระยาเสด็จหรือพระยาพระเสด็จ อันเป็นระยะใกล้กับวัดเพชรเจ็ดขบ ฯลฯ"³⁵

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนหลักเมืองไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478³⁶

2. เสาชิงช้า

เสาชิงช้าตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดเพชรพลี ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี มีสภาพชำรุด เนื่องจากเป็นไม้ จึงมีการผุพังไปตามกาลเวลา แต่ยังเหลือเป็นเสาให้เห็นอยู่ เสาต้นหนึ่งอยู่ภายในวัด เสาอีกต้นอยู่ภายนอกกำแพงวัด

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเสาชิงช้าในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 72 ตอนที่ 2 วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2498 มีขอบเขตเนื้อที่ที่เห็นยาว 10 วา กิตติ์ไต้ยาว 1 เส้น กิตติ์ตะวันออกยาว 18 วา กิตติ์ตะวันตกยาว 6 วา เป็นเนื้อที่ 2 งาน 65 ตารางวา³⁷

ตามคติโบราณนั้น พระนครใหม่จะมีเทวสถาน และเสาชิงช้าประดิษฐาน อยู่ภายในพระนคร เทวสถานมีความสำคัญต่อบ้านเมือง เนื่องจากเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ พราหมณ์ใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งเป็นที่สำหรับประดิษฐานเทวรูปที่สร้างขึ้น เนื่องในศาสนาพราหมณ์อื่นดู ส่วนการสร้างเสาชิงช้าเป็นคติในการทำที่บ้านเมือง แข็งแรง เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ที่เพชรบุรีนั้น เสื่อมสภาพและชำรุดไปจนเหลือเพียง ทารกโบสถ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่สมเด็จพระมหา พิศาลราชานุภาพทรงบันทึกไว้เมื่อคราวเสด็จตรวจโบราณสถานวัดอุดมชลธารนครศรี ธรรมราช และเรื่องโบราณวัตถุในเมืองเพชรบุรีไว้ว่าราวพุทธศตวรรษที่ 6-12 มีเมืองเพชรบุรีแล้ว เห็นได้จากโบราณวัตถุ เช่น พระปรางค์ วัดมหาธาตุ ปรางค์ วัดกำแพงแลง ทารกโบสถ์บริเวณวัดสนามพราหมณ์ เสาชิงช้าใกล้บริเวณวัดเพชรพลี ได้ทั้งร่องรอยอิทธิพลของขอมเอาไว้³⁸

จากหนังสือผังเมืองเพชรบุรี กล่าวถึงโบสถ์พราหมณ์ไว้ในประวัติวัดเพชร พลีว่า

“วัดเพชรพลี เป็นวัดที่สร้างขึ้นต่อจากวัดค้างคาวที่ร้างไปในสมัยอยุธยา ส่วนวัดค้างคาวนั้นก็อาศัยโบสถ์พราหมณ์สามวิหารเก่าสมัยขอมสร้างไว้แล้วร้างลง เช่นกัน ในที่ดินบริเวณนี้ยังปรากฏรากฐานก่ออิฐโบสถ์พราหมณ์ และตั้งเสาชิงช้า ในพิธีตรียัมพวายอยู่”³⁹

ปัจจุบันเสาชิงช้าอยู่ในสภาพชำรุด และบริเวณโบสถ์พราหมณ์เก่าก็ถูกบุกรุก พื้นที่จนไม่เหลือร่องรอยใด ๆ อีก เสาชิงช้ามีความสำคัญในพระราชพิธีตรียัมพวาย- ตริปวายซึ่งเป็นพระราชพิธีสำคัญของราชสำนักอิทธิหนึ่งที่มักจะทำทุกปี

พิธีนี้ ถือเป็นพิธีขึ้นปีใหม่ของพราหมณ์ นับว่าเป็นการกำหนดฤกษ์เปลี่ยนปีใหม่ จึงถือเป็นพิธีใหญ่ของพราหมณ์⁴⁰ ความมุ่งหมายคือ พราหมณ์ที่นับถือพระอิศวรเป็นใหญ่ เชื่อว่าพระอิศวรเป็นเจ้าเสด็จลงมาเยี่ยมโลกปีละครั้ง ครั้งหนึ่งกำหนด 10 วัน วันเดือนอ้ายขึ้น 7 ค่ำ เป็นวันเสด็จลงแรมค่ำ 1 เป็นวันเสด็จกลับต่อนั้นในวันค่ำ 1 พระนารายณ์เสด็จลงมา⁴¹ จึงต้องทำพิธีต้อนรับ

พระราชพิธีตรียัมพวาย- ศรีปวาย เป็นพิธีสองพิธีต่อกัน คือพิธีศรีปวาย เป็น พิธีฝ่ายพระนารายณ์กระทำติดต่อกันไป แบ่งพระราชพิธีออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- ขั้นแรก เป็นพิธีเปิดประตูวาลัยไกรลาส อัญเชิญเทพเจ้าลงสู่มนุษย โลกเพื่อทรงประทานพรจากนั้นเป็นพิธีโล้ชิงช้าของนางลิ้น
- ขั้นที่สอง เป็นพิธีของพราหมณ์กล่าวสรรเสริญเทพเจ้าถวายข้าวตอก ดอกไม้เครื่องกระยาบวชแก่เทพเจ้า เมื่อถวายแก่องค์เทพเจ้าแล้วจึงนำมานแจกจ่ายแก่มวลมนุษย์เพื่อสวัสดิมงคลแก่ผู้บริโภคน
- ขั้นที่สาม เป็นกรรมพิธีสงฆ์น้ำเทพเจ้า เสด็จแล้วอัญเชิญผู้หงส์ เรียกว่ากล่อมหงส์หรือข้าหงส์⁴²

ในระหว่างที่พระอิศวรเสด็จอยู่ในโลกนี้ พิธีรับรองจะกระทำอย่างกรีก กรีน คือเทวดาทั้งหลายเข้าประชุมพร้อมกัน เป็นต้นว่าพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระแม่ธรณี พระนางคงคา ซึ่งพราหมณ์ทำจำลองเป็นแผ่นกระดานมาฝังไว้หน้าชมรม โลกบาลทั้ง 4 ก็มาเล่นโล้ชิงช้าถวายพญานาคหรือ เทพยดาก็มาทำเสนา⁴³ พิธีนี้ทำ หรือสาค่น้ำถวาย⁴⁴

ตามตำนานเมืองเพชร ของพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตา ลักษณะณ์) กล่าวไว้ดังนี้

"ตำนานเล่ากันว่า พราหมณ์ทำพิธีแล้วไปทางบ้านตำบลหนึ่ง ขอน้ำชาว บ้านกินข้าวบ้านไม่ให้เลยสวว่า บ้านแสนกันดาร (แต่ทุกวันนี้เรียกบ้านไสกระดาน) แล้วจึงไม่มาชุดบ่อน้ำกินที่นา ซึ่งเรียกบ่อพราหมณ์นั้น (อาศัยหลักตำนานนั้นตรรกว่าว ัวไว้ว่า บ้านไสกระดานนั้นคงเรียกมาแล้วแต่เดิม ซึ่งพวกพราหมณ์ทำพิธีโล้ชิงช้า จะ ไสกระดานหรือแท่กระดานพิธีมาลงหลุม) อย่างทุกวันนี้ก็เรียกกันว่าเอากระดาน ลงหลุม คงจะเป็นบ่อพราหมณ์นั้นเองเป็นหลุมที่เก็บกระดานพิธี..."⁴⁵

จึงอาจเป็นไปได้ว่า ที่เมืองเพชรบุรีเคยทำพิธีตรียัมพวาย-ศรีปวาย แต่ พบหลักฐานเพียงเสวชิงช้าที่ยังเหลืออยู่เท่านั้น ไม่พบหลักฐานอื่น ๆ จึงไม่สามารถ ระบบได้แน่ชัด

หลักฐานโบราณวัตถุอันเนื่องในศาสนาพราหมณ์

หลักฐานทางด้านโบราณวัตถุเกี่ยวเนื่องในศาสนาพราหมณ์นั้น ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แต่ไม่ทราบที่มาของโบราณวัตถุแน่ชัด มีเพียงบางชิ้นที่ระบุว่ามาจากเพชรบุรี

ในการขุดแต่งวัดท่าแพงแลง พบส่วนแขนของประติมากรรมซึ่งผู้เชี่ยวชาญสันนิษฐานว่าเป็นชิ้นส่วนของพระอุมา แต่ปัจจุบัน ประติมากรรมชิ้นนี้ได้สูญหายไป โบราณวัตถุที่สามารถสืบค้นได้ มีดังนี้

1. พระวิฆณุหรือพระนารายณ์

โบราณสถานวัดภูขึ้นแรก เป็นประติมากรรมพระวิฆณุสวมหมวกแขก สี่กร กรขวาชำรุดทั้ง 2 กร กรซ้ายชำรุด 1 กร มีผ้ายาวจับทบไว้ข้างหน้า ปล่อยชายยาว จรดพื้น มีผ้าพันเป็นปมเกลียวคอดกับเอว ถูกเป็นโบว์ไว้เป็นทางยาว สภาพชำรุด พระกรซ้ายเป็น พระกรขวาไม่มี พระเศียรเป็น พระอุระเป็นองช้างมุดก้นหัด 152 เซนติเมตร ทำจากศิลา กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษ 13-14 ได้มาจากวัดท่าจรดเพชรบุรี ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร⁴⁶ พระวิฆณุองค์นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระวิฆณุที่พบที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนั้นพระวิฆณุองค์นี้คงจะมีลักษณะเช่นเดียวกับพระวิฆณุที่สุราษฎร์ธานี คือ พระหัตถ์ขวาหน้าทรงถือธรรณี (ก้อนดิน) พระหัตถ์ซ้ายหน้าทรงถือคทาแบบพระองค์ ผ้าที่ทรงยาวถึงน่องซึ่งได้รับอิทธิพลอินเดียผสมลักษณะแบบพื้นเมือง พระวิฆณุองค์นี้ทรงแสดงลักษณะทางกายวิภาคละเอียดอ่อนใกล้เคียงธรรมชาติ พระพักตร์มีลักษณะเหมือนจริง พระเนตรเปิดกว้าง พระโอษฐ์ยิ้มอย่างอ่อนโยน⁴⁷

โบราณวัตถุชิ้นที่สอง เป็นประติมากรรมพระวิฆณุสวมหมวกแขกสี่กร มีเส้นขนานเหนือโอษฐ์ พระกรขวามือถือจักร พระกรซ้ายมือนถือสังข์ พระหัตถ์ขวาหัก องค์มีตั้งแต่เตียรถึงขั้ว ขนาด 98 เซนติเมตร ทำด้วยศิลากำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-13 ได้มาจากวัดท่าจรด เพชรบุรี ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ห้องขุดพบพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ⁴⁸

พระวิษณุทั้งสององค์สันนิษฐานว่า น่าจะได้รับการเผยแพร่เข้ามาทางภาคใต้ของไทย เนื่องจากเทวรูปพระวิษณุที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ส่วนใหญ่พบทางภาคใต้แถบจังหวัดสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 ลงมา ส่วนใหญ่เป็นเทวรูปพระวิษณุ 4 กร ทรงถือจักร (ในพระหัตถ์ขวาบน) สังข์ (ในพระหัตถ์ซ้ายบน) คทา (ในพระหัตถ์ซ้ายล่าง) เทวรูปที่พบทั้ง 32 องค์ ในพระกรที่หักไปก็น่าจะถือสัญลักษณ์ทั้งสี่เช่นกัน⁴⁰

ส่วนการนุ่งผ้ายาวคล้ายผ้าโสร่งมีจีบอยู่ด้านหน้า แบ่งออกได้เป็น 2 พวก พวกหนึ่งคาดผ้าเฉียง ส่วนอีกพวกหนึ่งคาดผ้าตรงผูกเป็นปมอยู่ทางด้านขวา หมู่คาดผ้าเฉียงนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับเทวรูปในศิลปะสมัยหลังคุปตะ คือสมัยราชวงศ์ปัลลวะทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นอันมาก พวกที่คาดผ้าตรงพบทางภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้ และมีวิวัฒนาการให้ เห็นได้ชัดเจนในภาคใต้ คือจากหมวกและผมที่เป็นเส้นตรงคู่กันทางด้านหน้าของศีรษะ เปลี่ยนเป็นขอบหมวกยังคงเป็นเส้นตรง แต่ขอบผมวาดเป็นเส้นโค้งลงมาตรงหน้าผาก และต่อมาได้รวมรวมขอบหมวกเป็นเส้นเดียวกัน คาดเป็นม้วนแหลมบนหน้าผาก แต่ยังคงมีที่คั่นผมในภาคใต้ของไทยอีก คือ เป็นเทวรูปพระวิษณุ 4 กร เช่นเดียวกันแต่ไม่คาดผ้า คงมีแต่เข็มขัดคาดอยู่บนส่วนของผ้าทรงแบบโสร่ง โดยนักประวัติศาสตร์ศิลปะชาวอเมริกันคาดว่า คงคิดแบบขึ้นเองในภาคใต้ของไทย⁴¹

พระวิษณุองค์แรกสามารถจัดให้อยู่ในหมู่คาดผ้าตรง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ส่วนพระวิษณุองค์ที่สองสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแบบที่คิดขึ้นเอง เนื่องจากไม่มีลักษณะผ้าคาดซึ่งถือว่าเป็นลักษณะของพระวิษณุที่พบในไทย จากพระวิษณุทั้งสององค์ให้เห็นถึงความพยายามในการเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์เข้าสู่ประเทศไทย โดยได้จากภาคใต้ของไทยขึ้นมาตามทางผ่านเพชรบุรี ไปเมืองอู่ทองของศรีวิชัยราชธานี และอาจแผ่ขึ้นไปทางเหนือจนถึงเมืองนครสวรรค์⁴²

2. สังข์

สังข์ชิ้นนี้เป็นสังข์ส่วนตัวของ หลวงสุริยาเทเวศน์ (สด ศตเวทิน) ซึ่งเป็นพราหมณ์ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ ตำบลสมอพลี อำเภอย้ายตลาด จังหวัดเพชรบุรี

ซึ่งได้เข้ามารับราชการในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นหนึ่งในพราหมณ์ที่ทำพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีความขนาดยาวประมาณ 16 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 16 เซนติเมตร มีพานเงินรองตัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยเงิน มีสภาพชำรุด

หอยสังข์มีถิ่นกำเนิดในมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก สังข์เป็นหอยทะเลชนิดหนึ่งมีสีขาวใช้สำหรับหลั่งน้ำพระพุทธรูป หรือน้ำเทพมนต์ หรือใช้สำหรับเป่าในการมงคลเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์ พราหมณ์ผู้นับถือลัทธิไฮยาศาสตร์ในประเทศอินเดียเป็นผู้ใช้สังข์มาก่อน และเมื่อพราหมณ์เดินทางสู่ประเทศไทยก็มีการใช้สังข์กระทำพิธีต่าง ๆ ความเชื่อเรื่องสังข์มาจากมัจฉาสูรหรือยโกฏิให้ผีเสื้อน้ำไปลักเอาคัมภีร์ไตรเทพมา พระอิศวรจึงให้พระนารายณ์ไปปราบ พระนารายณ์อวดตายเป็นเจ้าของทรงนามกัจฉปาวตาร อสุรวิชัยโกฏิเห็นทำไม่ดีก็เอาไปฝากสังข์อสุร เมื่อกัจฉปาวตารมาผีเสื้อน้ำและมัจฉาสูรวิชัยโกฏิแล้วจึงตามไปเอาจากสังข์อสุร สังข์อสุรสู้ไม่ได้จึงกลืนคัมภีร์เข้าไป พระนารายณ์ใช้ฤทธิจางปากอสุรล้วงคัมภีร์ออกมาแล้วสาปสังข์ว่า ถ้ามนุษย์จะทำการมงคลในภายหน้าก็จงเอาสังข์นี้เข้าไปอยู่ในพิธี ถ้าผู้ใดรดน้ำในอุตรสังข์ก็ให้เป็นมงคลกับอุบาทว์เสนียดจัญไร ด้วยสังข์กลืนคัมภีร์ไตรเทพไว้ในอุตร ดังนั้นพราหมณ์จึงใช้สังข์บรรจุน้ำเทพมนต์ของใช้ในพิธีมงคล สืบมา^{๕๒}

สังข์ที่พบชิ้นนี้คงเป็นสังข์ที่ใช้ทำพิธีมงคลทั่วไปของหลวงสุริยาเทวตรีมิได้เกี่ยวข้องกับประกอบพิธีในราชสำนัก เนื่องจากพิธีของราชสำนักจะมีสังข์พิธีกำหนดการใช้สอยไว้แล้วปัจจุบันสังข์ชิ้นนี้เป็นของหลวงสุริยาเทวตรี ซึ่งอยู่ในตำบลสมอพลี อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี โดยยังมีผู้มาขอยืมใช้ทำพิธีในงานมงคลทั่วไป

ตระกูลพราหมณ์ของเมืองเพชรบุรี

จากการสอบถามผู้สืบเชื้อสายพราหมณ์ที่ตำบลสมอพลี อำเภอบ้านลาด^{๕๓} อันเป็นชุมชนพราหมณ์ที่สำคัญ และพระครูติวจารย์ (ถาวร ภวังคพันธ์) พราหมณ์ชาวเพชรบุรีผู้รับราชการพราหมณ์ ในปัจจุบันคาดว่าพราหมณ์ชาวเพชรบุรีคงเข้ารับราชการในราชสำนักรัตนโกสินทร์มานานแล้ว แต่ทราบแน่ชัดว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีพราหมณ์ชาวเพชรบุรีอยู่แล้ว คือพระมหา-
ราชครู (พุ่ม) และพราหมณ์ชาวเพชรบุรีได้รับใช้ราชสำนักสืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน
ในช่วงระยะเวลาสั้น พบพราหมณ์อย่างน้อย 12 ท่าน ได้แก่

1. พระมหาราชครู (พุ่ม)
2. พระมหาราชครู (อุ่ม)
3. พระครูตีวาคารย์ (เรื่อ)
4. ชุนศรีอนันต์ (พจาย)
5. ชุนศรีนา
6. พราหมณ์ทอง
7. หลวงสุริยาเทเวศร์ (สัด)
8. พราหมณ์เล็ก
9. พราหมณ์เชียร
10. พราหมณ์ชิต
11. พราหมณ์ชิน
12. พระครูตีวาคารย์ (ถาวร)

หากจัดตามสายตระกูล พบพราหมณ์อย่างน้อย 4 ตระกูล คือ

1. ครุฑ
  - พระมหาราชครู (พุ่ม)
  - พระมหาราชครู (อุ่ม)
2. ภวังคนันท์
  - พระครูตีวาคารย์ (เรื่อ)
  - ชุนศรีอนันต์
  - ชุนศรีนา
  - พระครูตีวาคารย์ (ถาวร)

3. ศตเวทิน

- หลวงสุริยาเทเวศร์ (สด)
- พราหมณ์เล็ก

4. วงศ์พราหมณ์

- พราหมณ์เขี้ยว
- พราหมณ์ชิต
- พราหมณ์ชิน

วงศ์ตระกูลและความสัมพันธ์

1. ครุฑ

- พระมหाराชาครุ (พุ่ม) เป็นต้นตระกูล รับราชการพราหมณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านเป็นผู้กล่าวถวายราชสมบัติในพระราชพิธีราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5⁵⁴ คาดว่าท่านคงรับราชการมาแล้วแต่ครั้งรัชกาลก่อน

- พระมหाराชาครุ (อุ่ม) บุตรพระมหाराชาครุ (พุ่ม) รับราชการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ท่านเป็นพราหมณ์ผู้ถวายน้ำอภิเษกทิศตะวันออก (บูรพา) ในการพระราชพิธีราชาภิเษกรัชกาลที่ 6⁵⁵ มีบุตรชาย 2 คน แต่ไม่มีใครเป็นพราหมณ์

2. ภาวังกนันท์

- พระครูติวาทจารย์ (เรื่อ) รับราชการพราหมณ์ที่กรุงเทพฯ มีบุตรชายเป็นพราหมณ์ 2 ท่าน คือบุตรธิดาหรือนันต์ และสุนศรีนา เป็นน้องของพระครูติวาทจารย์ (ถาวร - ภาวังกนันท์) พราหมณ์ชาวเพชรบุรีผู้เดียวที่รับราชการพราหมณ์ในรัชการปัจจุบัน

ในพระราชพิธีราชาภิเษกรัชกาลที่ 6 ขณะยังเป็นหลวงติวาทจารย์ ท่านเป็นผู้โปรยข้าวตอกของกระบวนแห่จากพระที่นั่งอัฐทิศ ไปยังพระที่นั่งจักรีภิรมย์ในกระบวนนำเสด็จ 2 สาย⁵⁶ เป็นพราหมณ์ผู้ถวายน้ำมหาสังข์และพระครอบประจักษ์

ตะวันตกเฉียงใต้ (เรตส์)⁵⁷ และถวายน้าอภิเชกจากมณฑลนครสวรรค์รวมทั้งและ
มณฑลอิสาน ก็ตั้งวันออกเฉียงเหนือ (อิสาน) ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
สมโภช⁵⁸

- ชุนศรีอินต์

เดิมชื่อ ชุนศรีพจน์ บุตรชายพระครูติวจารย์ (รีว) รับราชการใน
สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นหัวหน้าพรหมณ์ของเมืองเพชรบุรี⁵⁹ ปรากฏในคำสั่งจังหวัด
เรื่องจัดการพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาพุทธศักราช 2467 ที่ 107/2466 ว่า

"11. ให้รองอำมาตย์ตรี หลวงอนุกุล เพชรเกษตร์ นายอำเภอท่าช้าง
ส่งตัวชุนศรีอินต์กับพวกพรหมณ์ 3 คน เข้าไปกระทำการพิธีที่วัดมหาธาตุในวันที่ 3
เมษายน พ.ศ. 2467 ตามกำหนด อย่าให้เสียราชการได้"⁶⁰

ชุนศรีอินต์ รับราชการพรหมณ์อยู่ที่เมืองเพชรบุรี เมื่อราชสำนักมีกิจ
ธุระจะใช้สอยก็จะไปกรุงเทพฯ เป็นครั้งคราว

สมรสกับนางนงษ์ มีบุตร 4 คน บุตรสาวคนสุดท้อง คือ นางเดิม
เทพสตรีผู้ให้สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

- ชุนศรีนา

เป็นน้องชาย ชุนศรีอินต์ เดิมอยู่ที่เมืองเพชรบุรี ย้ายไปรับ
ราชการพรหมณ์ที่กรุงเทพฯ ในขณะที่ชุนศรีอินต์ยังมีชีวิตอยู่ (ไม่ทราบปี พ.ศ.
แน่นอน) มีบุตรชายรับราชการพรหมณ์ คือ พระครูติวจารย์ (ถาวร)

- พระครูติวจารย์ (ถาวร)

บุตรชายชุนศรีนา ขณะนี้ ท่านเป็นชาวเพชรบุรีเพียงผู้เดียวที่รับ
ราชการพรหมณ์ประจำเทวสถานกรุงเทพฯ

3. ศตเวทิน

- หลวงสุริยาเทเวศร์ (สด)

รับราชการพรหมณ์อยู่เทวสถานกรุงเทพฯ งานพระราชพิธีราชาภิ
เษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การประกอบพระราชพิธีในวันฤกษ์บรม-
ราชาภิเษก ท่านเป็นหนึ่งในพรหมณ์ผู้เป่าสังข์คู่ที่ 4⁶¹ และเป็นผู้ถวายน้าอภิเชก
ทิศพายัพ⁶²

- พราหมณ์เล็ก

น้องชายหลวงสุริยาเทเวศร์ รับราชการพราหมณ์อยู่ที่เมืองเพชรบุรี เป็นบิดาของอ.เจือ สตะเวทิน ปราชญ์ท่านหนึ่งของเมืองไทย และป้าละมุล ตรงกริชย์ ผู้ให้สัมภาษณ์

4. วงศ์พราหมณ์

- พราหมณ์เขียว

รับราชการพราหมณ์ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เป็นบิดาของลุงเจียบและป้าแถม ผู้ให้สัมภาษณ์ มีบุตรชายเป็นพราหมณ์ 2 ท่าน คือ พราหมณ์ชิต พราหมณ์ชิน

- พราหมณ์ชิต, พราหมณ์ชิน

พราหมณ์ชิต เป็นพี่ชายพราหมณ์ชิน ทั้งคู่ เป็นพี่ลุงเจียบและป้าแถม ปัจจุบัน พราหมณ์ชิตและพราหมณ์ชินเสียชีวิตแล้ว

ส่วนพราหมณ์อีกท่าน คือ พราหมณ์ทอง (ไม่ทราบนามสกุล) ไม่ทราบประวัตินัก ท่านเป็นหมอยาไทย แต่งงานกับพี่สาวของขุนศรีอนันต์ แต่ไม่มีบุตร

ปัจจุบัน ยังคงมีผู้สืบเชื้อสายตระกูลพราหมณ์ตลอดมา

ข้อมูลที่ได้นี้เป็นข้อมูลจากความทรงจำของผู้ที่เป็นลูกหลานของพราหมณ์ท่านนั้น ๆ ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับพราหมณ์ผู้เป็นพ่อเสียชีวิตไป ตั้งแต่อายุยังเล็กไม่ทันรู้ความ จึงให้ข้อมูลได้ไม่มากนัก

ส่วนหลักฐานอื่น ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ในงานพิธี หนังสือตำรา เครื่องแต่งกายสูญหายเนื่องจากการย้ายบ้านบ้าง เลื่อนสภาพไปตามกาลบ้าง มอบให้ลูกหลานที่ย้ายไปอยู่ต่างถิ่นบ้าง จึงแทบไม่เหลือหลักฐานไว้ ค้นได้เพียงสิ่งและรูปถ่ายเท่านั้น

บทบาทของศาสนาพราหมณ์ที่ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบันที่จังหวัดเพชรบุรี

วิถีชีวิตของคนไทยชนบทรวมเขียนประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตนั้นได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ที่รับมาจากอินเดียแต่โบราณได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับผสมผสานกันอย่างเด่นชัด ปัจจุบันส่วนหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอยู่ก็คือ พิธีกรรม ซึ่งล้วนมีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมไทยไม่น้อย พิธีกรรมเนื่องในพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้มีพัฒนาการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงผสมผสานคติความเชื่อในพุทธศาสนา จนกระทั่งสืบทอดมาจนปัจจุบันนี้

พิธีกรรมในศาสนาที่ปรากฏที่จังหวัดเพชรบุรีก็มีรูปแบบเช่นเดียวกับที่ปรากฏโดยทั่วไปในประเทศไทย และจากการที่จังหวัดเพชรบุรีในอดีตได้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของพราหมณ์มาก่อน ดังนั้น พราหมณ์จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พิธีพราหมณ์ในศาสนาพิธีที่ปรากฏถึงบทบาทของพราหมณ์มีดังนี้

พิธีมงคล หมายถึง การกระทำในสิ่งที่ดี หรือการทำบุญซึ่งกระทำให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือการปรารภอนาคต ความเคารพที่มีต่อเทพยดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย

พิธีทำขวัญเดือนโกนผมไฟ พิธีนี้เป็นการแสดงความยินดีของพ่อแม่ที่มีต่อลูกของตนเป็นการรับขวัญและประกาศให้แก่ญาติพี่น้องของตนได้ทราบ ถึงการได้สมาชิกใหม่ ในครอบครัวจึงจัดพิธีทำขวัญให้แก่เด็ก ตามปกติเด็กที่จะมารับขวัญนี้ไม่จำเป็นต้องมีอายุครบ 1 เดือนพอดี อาจจะทำก่อนหรือหลัง 1 เดือน ก็ได้ตามความเหมาะสม

พิธีโกนจุก การไว้จุกหรือไว้แกละนั้น มีธรรมเนียมการไว้ 2 ลักษณะคือ

1. การไว้ตามประเพณี ไว้เมื่อโกนผมแล้ว จะเด็กมีอายุเข้าวัยหนุ่มสาว โดยถือว่าหญิงมีอายุได้ 9-11 ปี ชาย 13 ปี การไว้เช่นนี้เชื่อว่าขวัญของเด็กอยู่ที่จุกหรือแกละนั้นคอยดูแลรักษาเด็กให้เลี้ยงง่าย

2. เมื่อเด็กไม่สบาย เป็นเด็กที่อ่อนแอ พ่อแม่เด็กจึงไว้จุกให้แก่เด็ก เพราะคิดว่าการทำเช่นนั้นคงจะทำให้เด็กแข็งแรงได้

การโกนจุกนั้นถือว่าเป็นการเปลี่ยนวัยของเด็ก จากวัยเด็กเป็นวัยหนุ่มสาว และการประกาศให้แก่ญาติพี่น้อง ได้ทราบว่า ลูกหลานของตนจะเริ่มเป็นผู้ใหญ่แล้ว

พิธีทำบุญวันเกิด การทำบุญในวันเกิด ถือว่าส่งเสริมให้บุคคลที่ตนทำ นำชีวิตให้มีความสุขตลอดไปในอนาคต และเป็นการแสดงว่า ชีวิตได้ผ่านสิ่งต่าง ๆ มาครบอีกหนึ่งปีแล้ว การทำบุญวันเกิดมักจะทำกันทุกปี จะมีการทำบุญตักบาตรเป็นปกติ แต่ช่วงอายุที่จะทำพิธีการใหญ่ ๆ มักจะทำเป็นรอบ ๆ ละ 12 ปี เช่น ทำบุญอายุครบ 1 รอบ 2 รอบ เป็นต้น เรียกว่า แซยิดโดยมากจะทำเมื่อครบ 5 รอบ (บ้างก็ทำเมื่ออายุ 25 ปี และ 50 ปีก็ได้) การทำบุญนี้จะไม่กำหนดว่าจะทำเมื่อไรแล้ว แต่ผู้ทำจะเลือก

พิธีแต่งงาน การมีครอบครัวเพื่อจะทำไว้วงศ์ตระกูลสืบต่อไป การแต่งงาน เป็นการบอกให้ญาติพี่น้องได้ทราบถึงการสร้างครอบครัวของตน

พิธีปลูกบ้าน การปลูกบ้านเป็นการจัดสถานที่ให้ครอบครัวได้อยู่เป็นหลักแหล่ง และมั่นคงตลอดไปจนถึงบุตรธิดาที่จะเกิดตามมา เพื่อความเป็นมงคล จึงกำหนดการยกเสาเอกถึง ๒ ปี เป็นฤกษ์เป็นวันสำคัญของการปลูกบ้าน นอกจากนั้นยังมีการวางศิลาฤกษ์ ซึ่งเป็นการทำกับอาคารใหญ่ ๆ ที่ไม่สามารถยกเสาเอกได้

พิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ปัจจุบันบางพิธียังถือปฏิบัติกันอยู่ บางพิธีเสื่อมความนิยมลงและพิธีเหล่านี้ในอดีตได้ให้ความสำคัญกับพราหมณ์ในการ ประกอบพิธีโดยพราหมณ์เป็นผู้จัดการหาฤกษ์และประกอบพิธีในขั้นตอนต่าง ๆ รูปแบบของพิธีจะเป็นการผสมผสานควบคู่กันไประหว่างคติความเชื่อของพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ ในจังหวัดเพชรบุรีก็เช่นกันเมื่อมีงานพิธีใดชาวเพชรบุรีก็จะหาพราหมณ์แล้วเชิญไปประกอบพิธีให้ เช่น พิธีแต่งงาน คู่บ่าวสาวจะเชิญพราหมณ์ไปประกอบพิธี มีการเจิมหน้าผาก สวมมงคล รดน้ำสังข์เพื่อความเป็นสิริมงคล และพิธีวางศิลาฤกษ์ หรือยกเสาเอกถึงก่อสร้าง ก็จะเชิญพราหมณ์ไปทำพิธี เช่นกรณีการก่อสร้างโรงเรียนบ้านลาดวิทยา ซึ่งอยู่ในเขต อำเภอบ้านลาด ได้เชิญบุตรธิดาไปวางศิลาฤกษ์ เป็นต้น^{๕๔}

เชิงอรรถท้ายบทที่ 4

¹ อธิธำรา , ผู้รวบรวมและเรียบเรียง, งานและชีวิตของ ส.ธรรมยศ (กรุงเทพฯ : สารมวลชล, 2531), หน้า 399-400.

² คณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด 5 ปี , เพชรบุรี : พัฒนาการทางสังคม, จังหวัดเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 4.

³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การเมืองไทยสมัยเจ้ากรุงธนบุรี, ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2529), หน้า 13.

⁴ ถ่อม เฟื่องแก้ว "โคตรญาติสุนทรภู่," ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2529), หน้า 19.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 43.

⁶ อำเภอนายาง ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี.

⁷ สมุทรสาคร ศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี ม.ป.ท., 2468

⁸ พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์), ผู้เรียบเรียง, ตำนานเมืองเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มนตรี, 2517), หน้า 28.

⁹ เจือ สตะเวทิน, ตำรับวรรณคดี (กรุงเทพฯ : อมการพิมพ์, 2516) หน้า 212-213.

¹⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระราชพิธีสิบสองเดือน (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองรัตน์, 2520) หน้า 223.

¹¹ จัตรทิพย์ นาคสุตา และคณะ, ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
(กรุงเทพฯ : อิลลาइट พริ้นต์เตอร์ส , 2532) , หน้า 69

¹² ประยุทธ์ ลีทธิพันธ์ , พระราชประเพณีและประเพณีชาวบ้าน
(กรุงเทพฯ : ปรีทัศน์ศาสตร์, 2524), หน้า 235

¹³ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระราชพิธีสิบสองเดือน ,
หน้า 268.

¹⁴ อำเภอท่าช้าง ปัจจุบันคือ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

¹⁵ ชุนศรีอนันต์ คือพรหมลัญจณ์ ภวังคพันธ์ ซึ่งเป็นหัวหน้าพรหมลัญจณ์ใน
จังหวัดเพชรบุรีขณะนั้น

¹⁶ พรหมลัญจณ์ 3 คน ได้แก่ พรหมลัญจณ์เขียว พรหมลัญจณ์ทอง พรหมลัญจณ์เล็ก

¹⁷ คำสั่งสำหรับจังหวัดเพชรบุรี , เอกสารคัดลอก

¹⁸ พระพุทธรูปที่ประชาชนเคารพนับถือว่าเป็นพระศักดิ์สิทธิ์มากมี 3 องค์
ได้แก่ หลวงพ่อบ้านแหลม หลวงพ่อมหาธาตุ หลวงพ่อเขาตะเครา

¹⁹ สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม สถาบันวัฒนธรรมแห่งชาติ, จังหวัดต่าง ๆ
ในประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์อุดม , 2500) , หน้า 26.

²⁰ เทวสถาน : พิธีสำคัญทางศาสนาพรหมลัญจณ์-ฮินดู (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
เจริญผล , 2532) , หน้า 14.

²¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสอง
เดือน, หน้า 41.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 242.

²³ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สมัยรัชกาล
ที่ 4 (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา , 2505-2506) , หน้า 787.

²⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 ม.2 12ก/1 "ใบบอกเมืองเพชรบุรี"
กันยายน ร.ศ. 91-มีนาคม ร.ศ. 104 (พ.ศ. 2415-2428)

²⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน,
หน้า 423.

²⁶ สมบูรณ์ แก่นตะเคียน , ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี (เพชรบุรี :
วิทยาลัยครูเพชรบุรี , 2500) , หน้า 25.

²⁷ อนุสรณ์วันเสด็จพระราชดำเนินเปิดฝึกเพชรานุกุล (โรงพยาบาล
เพชรบุรี (เพชรบุรี : โรงพิมพ์อนุกุลกิจ, 2512), หน้า 11-13.

²⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน,
หน้า 424.

²⁹ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, บันทึกรับสั่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ประทานหม่อมราชวงศ์สุนทรราชวัลลภ (กรุงเทพฯ :
เตลิดไทย , 2530) , หน้า 63.

³⁰ จันทิพย์ กระแสสินธุ์ , พระหลักเมือง พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ :
อมรินทร์การพิมพ์, 2535) ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³¹ ศรี อมาตยกุล, ผู้เรียบเรียง , กัศนาสารไทย จังหวัดเพชรบุรี
(พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2500), หน้า 20.

³² กรมศิลปากร, ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาธรรมสาร, 2516), หน้า 181.

³³ ดร. อมาตยกุล, ผู้เรียบเรียง, กัศนาสารไทย จังหวัดเพชรบุรี, หน้า 33.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

³⁵ พระยาปริยัติธรรมธาดา, ตำนานเมืองเพชรบุรี . หน้า 32.

³⁶ กรมศิลปากร, ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร, หน้า 181.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 181.

³⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระบรมราชดํารงราชานภาพ ที่ สบ.2.31/1 เรื่อง "นายกฤษฎาภินิหารเสด็จตรวจโบราณวัตถุกรมศิลปากรและเรื่องโบราณวัตถุในเมืองเพชรบุรี"

³⁹ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, ผังเมืองเพชรบุรี 2534 จังหวัดเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2515), หน้า 8.

⁴⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, หน้า 77.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

⁴² ชวิน รังสิพรหมกุล ผู้รวบรวมโครงการนี้, พระราชพิธีสิบสองเดือน-ตรีปวาย, เอกสารสำเนา, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁴³ รำเสนาง เป็นการรำรำต้อนรับพระอิศวร ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประทับอยู่ในโลก โดยสมมติว่าตัวผู้รำเป็นภูพานาถหรือเทพดาที่มาถวายน้ำแก่พระอิศวร

⁴⁴ เทวสถาน : วิถีสำคัญทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, หน้า 15.

⁴⁵ นระยาปริยัติธรรมชาดา, ตำนานเมืองนครบุรี . หน้า 29.

⁴⁶ ห้องลพบุรี พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เลขทะเบียน กข.6.

⁴⁷ นิริยะ ไกรฤกษ์ , ศิลปทัศนีก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2533), หน้า 122.

⁴⁸ ห้องลพบุรี พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เลขทะเบียน กข.7.

⁴⁹ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2518), หน้า 19.

⁵⁰ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล , ศิลปะในประเทศไทย หน้า 20.

⁵¹ กรมศิลปากร, ผู้รวบรวม, โบราณวิทยาเรื่องเมืองอุททอง (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สิวมร , 2529), หน้า 16.

⁵² เพลินพิศ กำราญ , พระมหากษัตริย์ (กรุงเทพฯ : สหประชาชาติไทย, 2526) , หน้า 2-3.

⁵³ สัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ดังนี้

1. นางเต็ม เทพสูตร
2. นางละมุล ดวงทรัพย์
3. นางแถม วงศ์พราหมณ์
4. นายเฉียบ วงศ์พราหมณ์

⁵⁴ ผนวชภัทร จันทวิช, พระราชพิธีราชาภิเษก (กรุงเทพฯ : อมรินทร์-
พริ้นต์กรุ๊ป , 2530) กรมศิลปากรจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมิน-
ทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
5 รอบ 5 ธันวาคม 2530, หน้า 69.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 88.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 82.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน , หน้า 81.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 89.

⁵⁹ สัมภาษณ์นางเต็ม เทพสุตร
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁶⁰ ตำสั่งจังหวัดเพชรบุรี , เอกสารคัดลอก.

⁶¹ ผนวชภัทร จันทวิช, พระราชพิธีราชาภิเษก , หน้า 92.

⁶² เรื่องเดียวกัน , หน้า 93.

⁶³ เอกสาร : นิธิสาส์นทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู , หน้า 17-21.

⁶⁴ สัมภาษณ์นางเต็ม เทพสุตร

บทที่ 5

บทวิเคราะห์ สรุปรูป และข้อเสนอแนะ

ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเจริญอยู่ในดินแดนประเทศไทยก่อนที่ไทยจะครอบครองนานแล้ว ทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ต่างมีบทบาทสำคัญต่อคติความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย การที่ศาสนาพราหมณ์ได้เผยแผ่เข้ามาอาจเป็นเพราะต้องการเผยแผ่ศาสนาและหรือเข้ามาโดยติดต่อด้านชาย หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่เก่าแก่ที่สุดพบในภาคใต้ของประเทศไทย นอกจากนี้ยังพบหลักฐานโดยทั่วไปในภูมิภาคอื่นในประเทศไทยอีกด้วย รวมถึงจังหวัดเพชรบุรีซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่พบร่องรอยของศาสนาพราหมณ์ปรากฏอยู่หลักฐานที่พบประกอบด้วย โบราณวัตถุ โบราณสถาน และหลักฐานเอกสาร พอสรุปได้ดังนี้ :

- โบราณวัตถุ ประกอบด้วย ประติมากรรมรูปพระวิฆเนศจำนวน 2 ชิ้น กำหนดอายุว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-13 พบที่วัดท้าว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ถ้าโบราณวัตถุทั้ง 2 ชิ้นนี้เป็นของจังหวัดเพชรบุรี โดยมิได้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น ก็แสดงว่าในเพชรบุรีมีการนับถือศาสนาพราหมณ์นิกายไวษณพนิกาย และคงมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นเป็นชุมชนซึ่งในช่วงเวลานั้นตรงกับสมัยทวารวดี

ส่วนโบราณวัตถุอีกชิ้นหนึ่ง คือ สิ้งขี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พราหมณ์มักใช้ในการทำพิธีมีอายุในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ้งขี้ชิ้นนี้เป็นของหลวงสุริยาเทเวศร์ (สด สดเวทิน) ซึ่งพราหมณ์ผู้ที่ได้เข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพราหมณ์จังหวัดเพชรบุรี

- โบราณสถาน ประกอบด้วย ศาลหลักเมือง ของจังหวัดเพชรบุรี ศาลหลักเมืองเดิมนั้นไม่ทราบแน่นอนว่าสร้างเมื่อใด แต่ศาลหลักเมืองที่ทางกรมศิลปากรได้ทำการขึ้นทะเบียนไว้เป็นศาลหลักเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา จากการตีความเทวรูปที่ปรากฏอยู่ที่ศาลหลักเมืองแห่งนี้ มีลักษณะเป็นศิลปะอยุธยา ซึ่งการก่อตั้งศาลคงมีขั้นตอนของศาสนาพราหมณ์เข้ามาแน่นอน

เสาชิงช้า ปรากฏอยู่หน้าวัดเพชรพลี จังหวัดเพชรบุรี เสาชิงช้านี้เป็น เสาไม้ซึ่งไม่ทราบอายุแน่นอนแต่สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างไว้ก่อนสมัยอยุธยา คติของ การสร้างเสาชิงช้า เป็นของผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย แต่เสาชิงช้าแห่งนี้ คงมิได้สร้างขึ้นเพื่อทำพิธีโล้ชิงช้า แต่น่าจะใช้ประกอบพิธีนำกระดานลงหลุมซึ่งได้ กล่าวถึงพิธีนี้แล้วในบทที่ 4 บริเวณใกล้เคียงกันมีหลักฐานยืนยันว่า เคยมีโบสถ์พราหมณ์ และศาลของพระอิศวรปรากฏอยู่ด้วย แสดงว่าศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในจังหวัด เพชรบุรี ช่วงนี้เป็นลัทธิไศวนิกาย

- หลักฐานเอกสาร เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความสำคัญของพราหมณ์ ในจังหวัดเพชรบุรี ในด้านการประกอบพิธี โดยหลักฐานเอกสารกล่าวถึง พราหมณ์ใน จังหวัดเพชรบุรีชัดเจนในสมัยอยุธยา สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ ปรากฏบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจนของพราหมณ์ที่จังหวัดเพชรบุรี ในสมัยอยุธยา

สมัยรัตนโกสินทร์ ร. 4 และ ร. 5 มีการประกอบพิธีเนื่องในศาสนา พราหมณ์โดยพราหมณ์จะมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ประกอบพิธีต่าง ๆ เช่นในสมัย ร. 4 มีหลักฐาน เอกสารกล่าวว่า มีการประกอบพิธีแรกนาหลวงที่แขวงนมฆวัดขึ้นตอนพิธี เหมือนกับพิธีแรกนาที่เมืองหลวงคือมีทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ โดยนำสิ่งของเครื่อง ใช้มาจากราชสำนักซึ่งในจังหวัดเพชรบุรี ขณะนั้นมีพราหมณ์อาศัยอยู่เป็นชุมชนแล้วที่ ตำบลสมอพลี อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ดังนั้น พราหมณ์ที่ประกอบพิธีน่าจะ ใช้พราหมณ์ท้องถิ่นมากกว่าจะเป็นพราหมณ์ที่มาจากราชสำนักส่วนอีกพิธีหนึ่ง คือ พิธี ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งเริ่มมีการถือน้ำหัวเมืองในสมัย ร. 5 และที่จังหวัดเพชรบุรี น่าจะมีการประกอบพิธีนี้ด้วย จากการศึกษาลักษณะที่ปรากฏชัดเจนว่ามีการประกอบ พิธีนี้คือสมัย ร. 6 โดยมีคำสั่งให้พราหมณ์จาก ตำบลสมอพลี อำเภอบ้านลาด จังหวัด เพชรบุรี ซึ่งได้สืบค้นแล้วพบว่า พราหมณ์เหล่านี้มีชีวิตในสมัยนั้นจริง

ต้นตระกูลพราหมณ์ที่จังหวัดเพชรบุรีหรืออพยพเคลื่อนย้ายมาจากที่ใด หรือจะมี เชื้อสายจากอินเดียโดยตรงหรือไม่ ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัด แต่ในปัจจุบันมีผู้สืบ เชื้อสายตระกูลพราหมณ์อาศัยอยู่ที่อำเภอบ้านลาด และผู้สืบเชื้อสายพราหมณ์ เป็น พราหมณ์ประจำราชสำนักในปัจจุบันเพียงท่านเดียว (คือ พระครูติวจารย์) ลูกหลาน พราหมณ์ที่อาศัยอยู่ที่เพชรบุรี ท่านที่สามารถสืบค้นได้มี 4 ตระกูล ได้แก่ กว้างดันทน์ สดเวทิน วงศ์พราหมณ์ ลูกกุล

จากการที่จังหวัดเพชรบุรีเคยเป็นแหล่งชุมชนพราหมณ์มาก่อน ดังนั้นพราหมณ์จึงยังมีอิทธิพลด้านความเชื่อ เป็นผู้ประกอบพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีโกนจุก พิธีแต่งงาน พิธีปลูกบ้าน พิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธีวางศิลาฤกษ์ เป็นต้น วิถีชีวิตของพราหมณ์ดำเนินไป เช่นคนทั่วไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองเหมือนชาวบ้านทั่วไป ทำไร่นา ทำนา นอกจากนี้บางคนก็เป็นหมอรักษาชาวบ้านที่เจ็บป่วย

สรุป

จากหลักฐานทั้งหมดที่ได้กล่าวมา พอจะสันนิษฐานได้ว่า ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาในจังหวัดเพชรบุรีตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 โดยเป็นศาสนาพราหมณ์นิกายไวษณพนิกายที่แพร่เข้ามาจากทางใต้ของประเทศไทยแต่การนับถืออาจจะอยู่ในกลุ่มแคบ ๆ ต่อมาเมื่อมีการนับถือกันอย่างกว้างขวางสันนิษฐานว่าคงจะมีการเปลี่ยนมานับถือลัทธิไศวนิกาย และสร้างศาสนสถานและเสาซึ่งชำรุด แต่ตั้งแต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-13 ถึงสมัยอยุธยาไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์เลย จนกระทั่งมาในสมัยรัตนโกสินทร์บทบาทของพราหมณ์ที่เพชรบุรีเริ่มชัดเจนขึ้น โดยพราหมณ์ที่เพชรบุรีเป็นพราหมณ์ที่ประกอบพระราชพิธีสำคัญที่พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้กระทำ และพิธีเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคลให้กับชาวบ้าน ดังนั้นศาสนาพราหมณ์น่าจะมีบทบาทและอิทธิพลกับชาวเพชรบุรีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-13 เป็นต้นมา ลงมาจนกระทั่งสมัยปัจจุบัน ซึ่งยังคงมีอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ปรากฏอยู่เพียงเล็กน้อย

สาเหตุและบทบาทของศาสนาพราหมณ์ในเพชรบุรีลดความสำคัญลง

1. หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2437 ความสำคัญของพราหมณ์เกี่ยวกับการกระทำพิธีต่าง ๆ ตามหัวเมืองก็ลดความสำคัญลง ทำให้การนับถือศาสนาพราหมณ์เสื่อมลง

2. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการให้พราหมณ์ตามหัวเมืองเข้ามารับราชการประจำราชสำนัก เพื่อให้ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ พร้อมกับได้จัดสรรที่อยู่ให้พราหมณ์ และมีเงินเดือนให้เหมือนกับข้าราชการทั่วไป ดังเช่นที่ขุนศรีน่ายายเข้ามารับราชการพราหมณ์ในกรุงเทพฯ ทำให้พราหมณ์ที่เพชรบุรีลดจำนวนลง

3. พุทธศาสนาแพร่หลายยิ่งขึ้น ประชาชนให้การยอมรับนับถือ ทำให้พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ถูกลดลง เข้าเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

4. ประชาชนมีการศึกษาและความรู้ทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น ทำให้ความเชื่อทางไสยศาสตร์ลดลง

5. เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไป การหาผู้สืบทอดหรือผู้ที่บวชเป็นพราหมณ์ก็หาได้ยากขึ้น เพราะเมื่อบวชแล้วก็ไม่ค่อยมีกิจกรรมในพิธีการต่าง ๆ มากพอที่จะหาปัจจัยมาจุนเจือชีวิตได้ บุตรหลานพราหมณ์บางคนไม่ต้องการสืบทอดเป็นพราหมณ์ต่อ เพราะไม่ยอมปฏิบัติตามข้อบังคับบางประการ เช่นการเกลี้ยงผมยาว และเมื่อบวชพราหมณ์แล้วจะสึกไม่ได้

ถึงแม้ปัจจุบันบทบาทพราหมณ์จะลดน้อยลง แต่ประชาชนยังคงให้ความเคารพนับถือพราหมณ์ควบคู่ไปกับเคารพนับถือพระสงฆ์ในพุทธศาสนา ทำให้การยอมรับศาสนาพราหมณ์ที่ยังคงมีอยู่

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง "ร่องรอยศาสนาพราหมณ์ที่จังหวัดเพชรบุรี" นั้น พบปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ทำให้เอกสารฉบับนี้ยังไม่สมบูรณ์ที่สุด จึงเสนอข้อเสนอแนะต่อผู้ที่จะได้ศึกษาเรื่องราวต่อไปในอนาคตดังนี้

1. หลักฐานทางโบราณวัตถุที่พบมีหลักฐานน้อย เนื่องจากบริเวณที่สันนิษฐานว่าเคยเป็นร่องรอยศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ ปัจจุบันมีสิ่งก่อสร้าง สร้างทับร่องรอยต่าง ๆ เหล่านั้น ทำให้การศึกษาเป็นไปได้ยากลำบาก แต่ร่องรอยบางส่วนยังปรากฏอยู่ในบริเวณวัดเบญชรลีนไถ่ควรจะมีการทำการขุดค้น ซึ่งอาจจะพบหลักฐานที่ได้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เพิ่มขึ้นก็อาจเป็นไปได้

2. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ข้อมูล ควรให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เนื่องจากบางแห่งมีหลักฐานที่น่าสนใจ แต่ไม่ยอมให้เข้าไปศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้หลักฐานที่สำคัญเหล่านั้นด้อยคุณค่าลงไปแล้วความสมบูรณ์ของผลงานก็ลดน้อยลงตามไปด้วย

๓. ผู้ที่จะศึกษาต่อไป ควรจัดระบบการเก็บข้อมูลให้มีระเบียบ ควรเริ่มที่หลักฐานเอกสารก่อนจึงจะไปศึกษาหลักฐานโบราณวัตถุ และโบราณสถานต่อไป

๔. สำหรับผู้ที่ศึกษาต่อไป จากรายงานนี้ไม่สามารถระบุได้ว่า ต้นตระกูลของบรรพบุรุษที่จังหวัดเพชรบุรีมาจากที่ใด ดังนั้นควรมีการศึกษาเรื่องนี้ เกิดขึ้นในโอกาสต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

กรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ , คณะสำนักนายกรัฐมนตรี.

ประชุมติลาจารึกภาคที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี, 2521.

ประชุมติลาจารึกภาคที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี, 2513.

คงเดช ประพัฒน์ทอง "เทวสถานเดิมที่ จ.พระนครศรีอยุธยาในด้านประวัติศาสตร์,"
โบราณคดี. 3 (ตุลาคม-ธันวาคม), 2512.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. ลักษณะไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

คำสั่งสำหรับจังหวัดเพชรบุรี. (เอกสารคัดลอก) **สงวนลิขสิทธิ์**

เจือ สตะเวทิน. ตำรับวรรณคดี. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, 2516.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา. กรุงเทพฯ : อีลลายนต์
พรินต์เตอร์ส, 2533.

ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. พระหลักเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : อมรินทร์
การพิมพ์ , 2525.

ชวิน รัชสิพรหมณกุล และปิบลีย์ นาควานิช, ผู้รวบรวม. ประวัติและหลักธรรมศาสนา
พราหมณ์ฮินดู. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา,
2529. (พิมพ์เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลย-
เดชมหาราชทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2530).

ชิน อยู่ดี. โบราณวัตถุสถานที่ราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2500.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และชัชเชม แก้วคล้าย "ศิลาจารึกเขาช่องคอย" ศิลปากร.

24 (กันยายน), 2533.

เชิดส์, ยงรัช. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 จารึกทราวดี ศรีวิชัย ละโว้, พระนคร :
โรงพิมพ์ศิวพร, 2504.

ผอ.สุภัทร จันทรวิช. พระราชพิธีราชาภิเษก. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป,
2530. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดชมหาราช เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
5 รอบ 5 ธันวาคม 2530).

ดำรงราชานุภาพ , สมเด็จพระบรมราชา. จดหมายเหตุพระยาสยามบดีกระทรจมหาดไทย
เสด็จตรวจราชการหัวเมืองใน ร.ศ. 117, 119. พิมพ์ในงานทำบุญ
อายุครบ 60 ปี ของพระเทพสุเมธี , ม.ป.ท., 2515.

ดำรงราชานุภาพ บันทึกรับสั่งสมเด็จพระบรมราชาดำรงราชานุภาพประทานหม่อมราชวงศ์
สุนชาติ สวัสดิกุล. กรุงเทพฯ : เติลิตไทย, 2530.

ดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2. กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากร, 2505 [พิมพ์ในงานศพพลเรือเอกหลวงอาวุธรงค์
(อิง ช่วงสุนิช) 28 กรกฎาคม 2511].

ตรี อมาตยกุล, ผู้เรียบเรียง. กัณหาสารไทย จังหวัดเพชรบุรี. พระนคร :
โรงพิมพ์การศาสนา, 2500.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี" ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2529.

บริหารบุริภักดิ์, หลวง. โบราณคดี. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2506.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 15. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 36 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2512.

ประทีป ชุมพล. นครศรีธรรมราช ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: อติต, 2536.

ประยูทธ สิทธิพันธ์. พระราชพิธีและประเพณีชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: ปรีทัศน์ศาสตร์, 2524.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ปรีดิศรธรรมาดา (แพ ตาละลักขมณี), พระยา, ผู้เรียบเรียง. ตำนานเมืองเพชรบุรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มนตรี , 2517.

ปรีชา นุ่นสุข. ร่องรอยชุมชนโบราณของพวาทมในนครศรีธรรมราช กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดีบัณฑิตวิทยาลัย มศก. 2527. วิทยานิพนธ์ (ศ.ศ.ม. โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

_____. " ศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้" สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 9 กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529.

ปิ่น มาลากุล, ผู้เรียบเรียงและรวบรวม. พระบรมราชานุสาสน์แสดงคุณาคุณของพระบาทพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516. (พิมพ์ในงานกฐินพระราชทานวัดบวรรังสฤษฎ์ธรรมวิหาร).

ผลิตสื่อการสอนระดับมัธยมศึกษา , โครงการ, ศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย.

กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา , จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สมัยรัชกาลที่ 4 กรุงเทพฯ :
คลังวิทยา, 2505-2506.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระวันรัตน์ วัดเชตุพน. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร :
คลังวิทยา , 2514

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2469.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชพิธีสิบสองเดือน กรุงเทพฯ :
รุ่งเรืองรัตน์, 2520.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
เพลินนิศ ดำราญ. พระมหาสังข์พิธี. กรุงเทพฯ : สหประชาพานิชย์, 2526.

มหาดไทย, กระทรวง.สำนักผังเมือง . ผังเมืองเพชรบุรี 2534 จังหวัดเพชรบุรี.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2515.

มะลิ โลกสันเทียะ และพิทยา คำ เนินงาน. น้าสมโภชวัดวัดในอำเภอเมือง
กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
2510.

ล้อม เจริญแก้ว. "โคตรญาติสุนทรภู่" ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ :
เรือนแก้วการพิมพ์, 2529.

วัฒนธรรมแห่งชาติ, สภา. สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม. วัดต่าง ๆ ในประเทศไทย
พระนคร : โรงพิมพ์อุดม, 2500.

ศิลปากร, กรม กองจัดหมายเหตุแห่งชาติ.ร.5 ม.2 12ก/1 ใบบอกเมืองเพชรบุรี

กันยายน ร.ศ. 91 - มีนาคม ร.ศ.104 (บ.ศ. 2415-2428)

(8 ตัวอักษร)

_____. เอกสารพระองค์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ สบ. 2.31/1

เรื่อง "นายกราชบัณฑิตยสภาเสด็จตรวจโบราณวัตถุ มณฑลนครศรีธรรมราช
และเรื่องโบราณวัตถุในเมืองเพชรบุรี.

สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี. เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี,
2520.

สมุทรสาครบุรี. ศาลาจำลองมณฑลราชบุรี, ม.ป.ท., 2468.

สิริวัฒน์ คำจันสา. อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์ (เห็นประเทศไทย).

กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2522.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สุจิตต์ วงษ์เทศ. เรื่องราวท่าเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม. กรุงเทพฯ :
มติชน , 2532.

_____. ศรีวิชัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2532.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย. วรรณคร : โรงพิมพ์ดาวพร,
2509.

_____. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ.2000 .กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี , 2522.

_____. ศิลปะทอม เล่ม 1.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุริยสภา , 2531.

_____. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
การพิมพ์, 2528.

_____ . ศิลปะสมัยลพบุรี. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2510.

สุวันดี ตั้งวิเศษชน. บทบาทของบรรพบุรุษในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรุงเทพฯ :
ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
สำนักพิมพ์ [ศศ.บ. (โบราณคดี)] มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรม
ทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524.

อมรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) , จมื่น. ที่ประทับชายทะเลของ ร.6.ม.ป.ท.,
2521เอกสารประกอบความรู้การฝึก ท.ป.ส. กองบัญชาการ
ตำรวจตระเวนชายแดน กรมตำรวจ.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนอนุรักษ์
อติธำรา, ผู้รวบรวมและเรียบเรียง. งานและชีวิตของ ศ.ธรรมยศ. กรุงเทพฯ :
สารมวลชน, 2531.

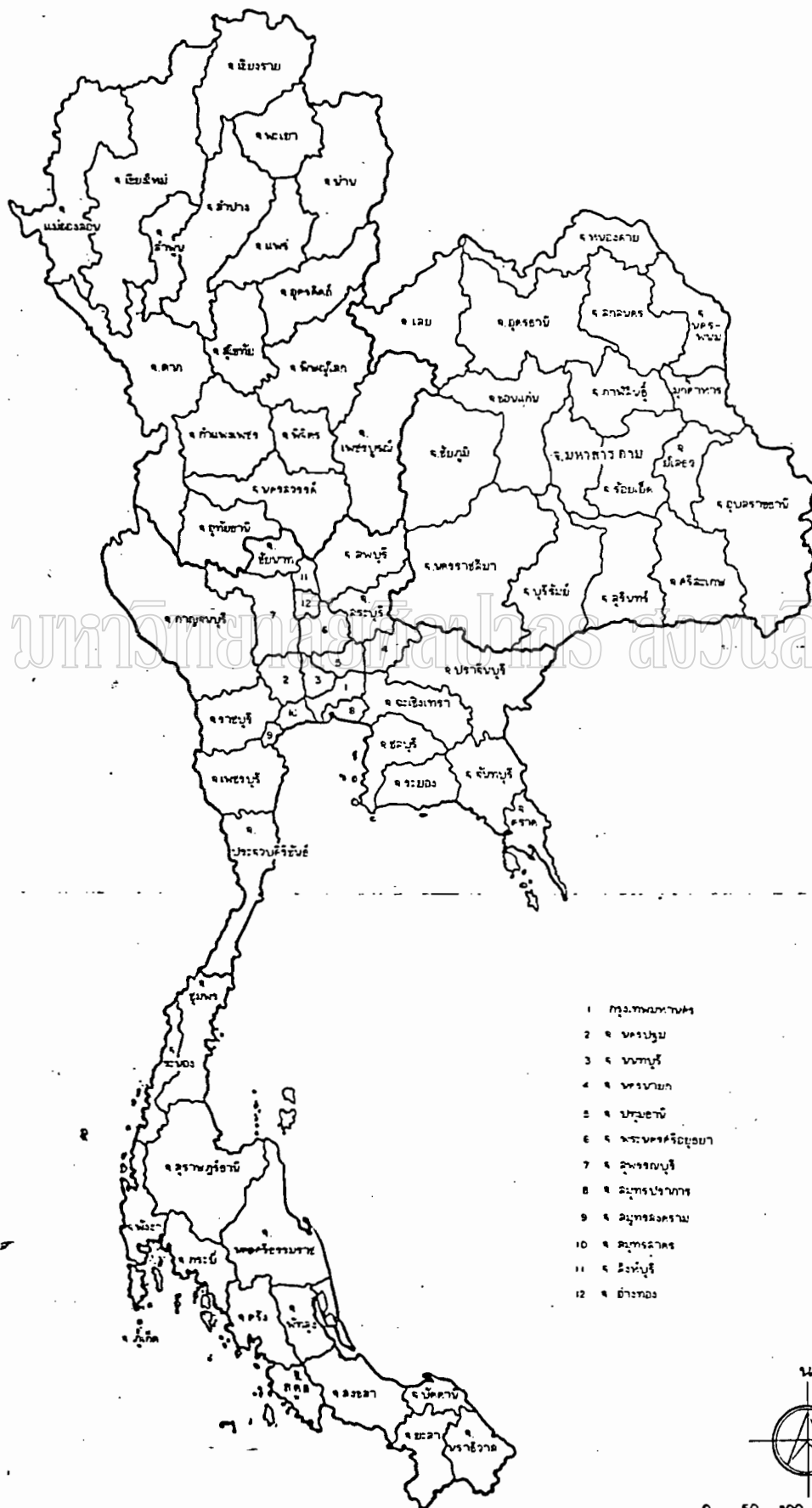
อินทปัญญาจารย์ (พุทธทาส อินปญฺโญ), พระครู. แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าว
บ้านดอน. กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา, 2529.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

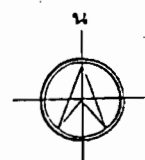
ภาพประกอบ

แผนที่ประเทศไทยแสดงเขตการปกครอง

พ.ศ. 2533

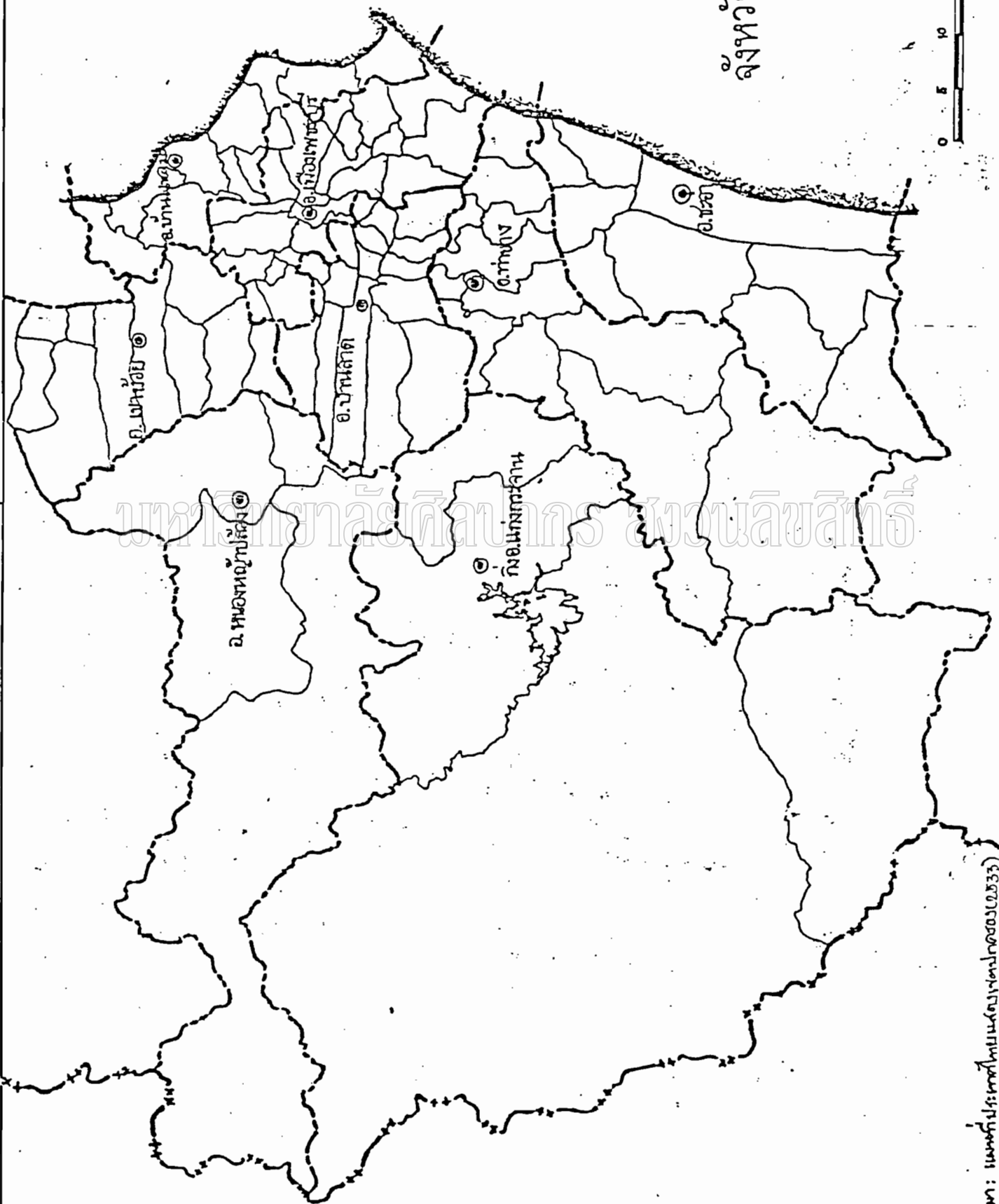

- 1 กุฏิกะนันทะ
- 2 ก ขสยง
- 3 ก ขนุก
- 4 ก ขสวณ
- 5 ก ขสยง
- 6 ก ขสวณ
- 7 ก ขสยง
- 8 ก ขสวณ
- 9 ก ขสยง
- 10 ก ขสวณ
- 11 ก ขสยง
- 12 ก ขสวณ

ปัสสาวะ
.แห่งมวล

[illegible]

GATEWAY NATURAL TRACING PAPER 90/95 gm² SIZE A4

0 5 10 15 20 25 30 mi.

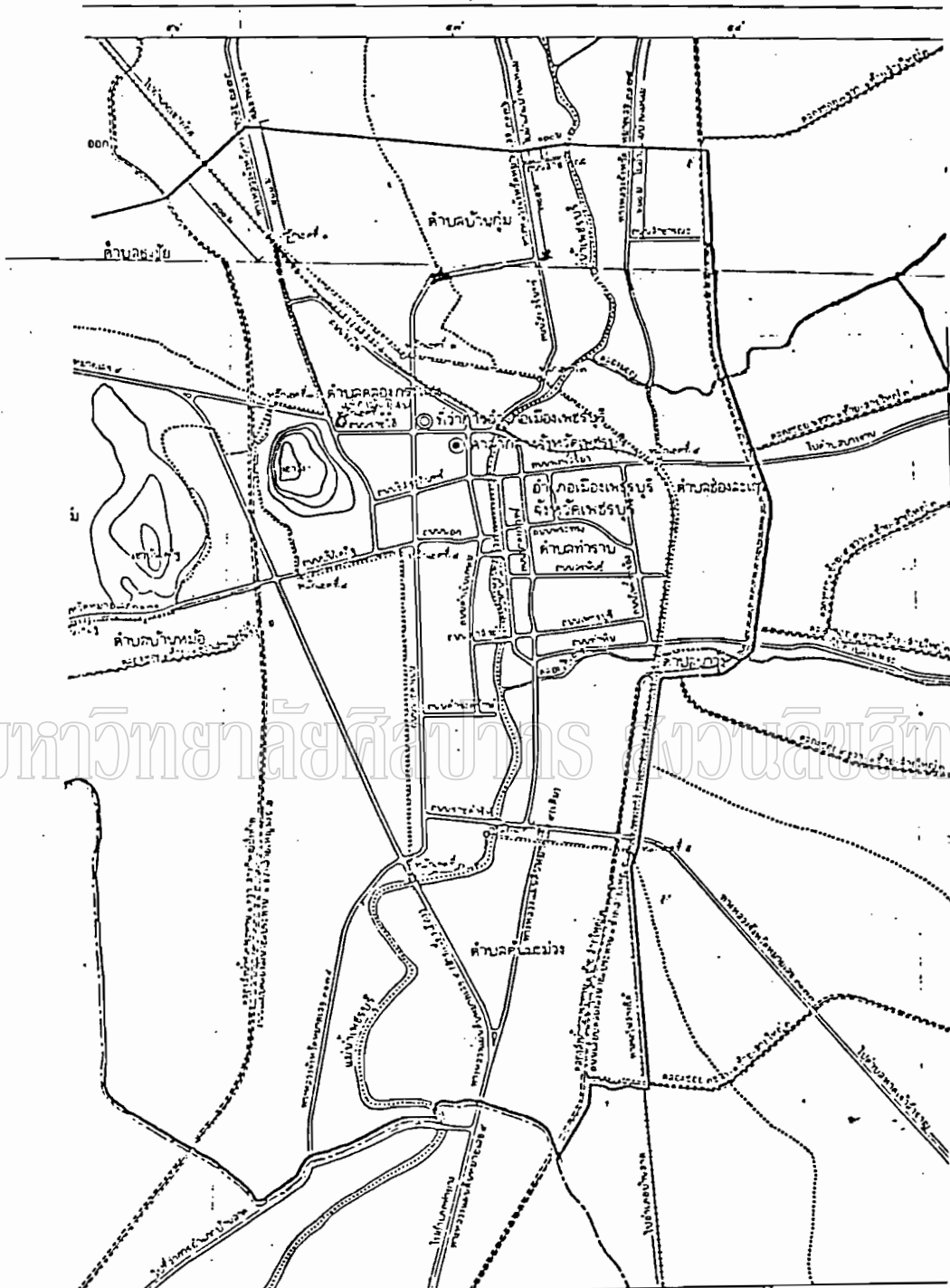
แผนที่กายภาพกระทรวง

ฉบับที่ ๓๔ (พ.ศ. ๒๕๓๐)

ออกตามความในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๐๔

มาตราส่วน ๑ : ๒๐,๐๐๐

๐ ๑ ๒ ๓ กิโลเมตร

มหาวิทยาลัยศิลปากร งามวลินสิทธิ์

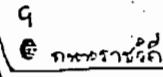
แนวเขตผังเมืองรวม
เขตอำเภอ
เขตตำบล
เขตเทศบาล
ทางหลวง ถนน
ถนนหลัก ถนนรอง

อาณาเขต
แม่น้ำ คลอง หนอง
คลองระบายน้ำ
ภูเขา ควบ เนิน
ศาลากลางจังหวัด
ที่ว่าการอำเภอ

สำนักงานเมือง

จังหวัด กรุงเทพมหานคร
เขตเมือง
เขตเมืองเก่า
เขตเมืองใหม่
เขตเมืองเก่า
เขตเมืองใหม่
เขตเมืองเก่า
เขตเมืองใหม่

ເຮົາ

การทบทวนเนื้อหา

ବିଷୟ-ସୂଚୀ

5744-2722

George Washington

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

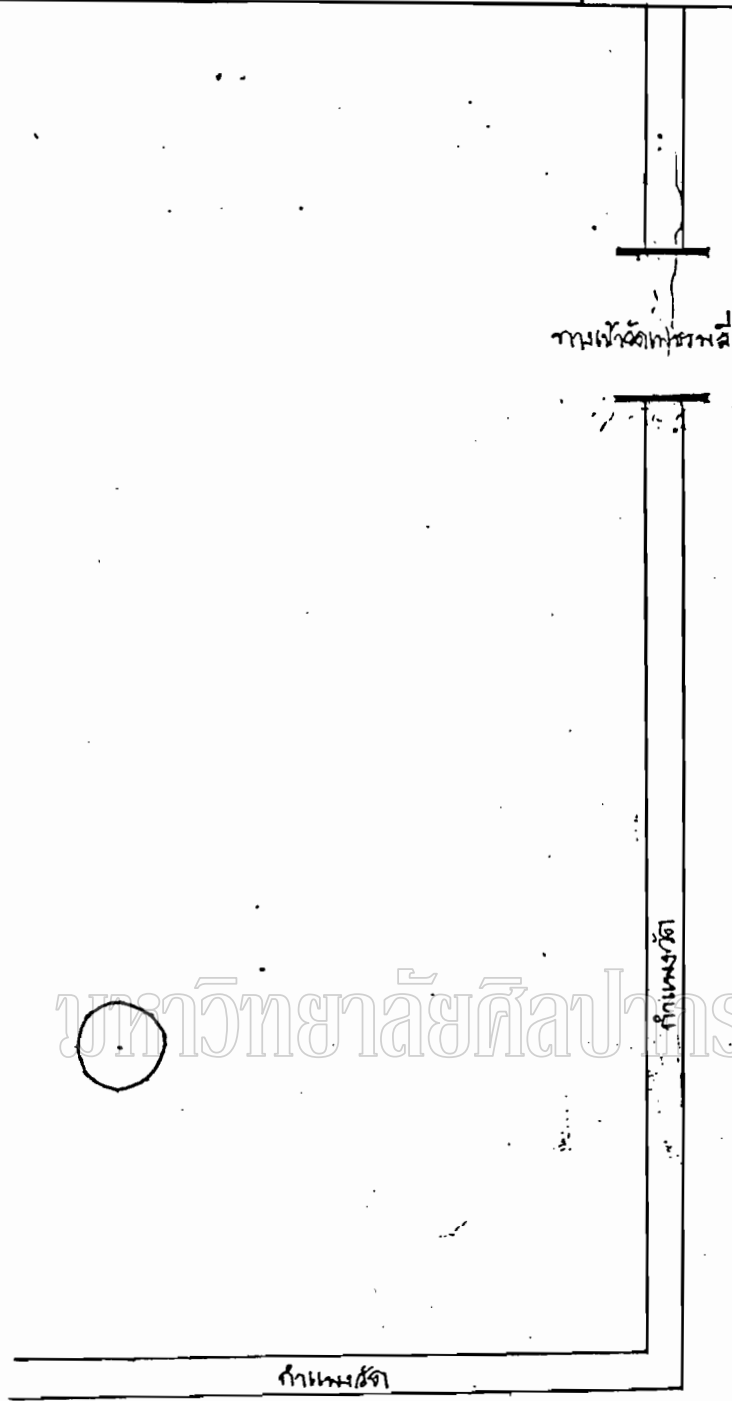
4-10-1978

กษัตริย์

๑	คำสาปธนาจิงหวัก	5	วัดกำแพงแดง
๑	ที่ว่าการอำเภอ	6	วัดใหญ่สุวรรณาราม
1	วัดสัทนามพรหมมณ	7	วัดมหาธาตุ เกตุพุกฆาวาส
2	วัดเพชรพลี	8	วัดมหาธาตุ เกตุสังฆาวาส
3	วัดท่าอ	9	ศาลหลักเมือง (ใหม่)
4	ศาลหลักเมือง (เก่า)		

มาตราส่วน 1:20,000 .

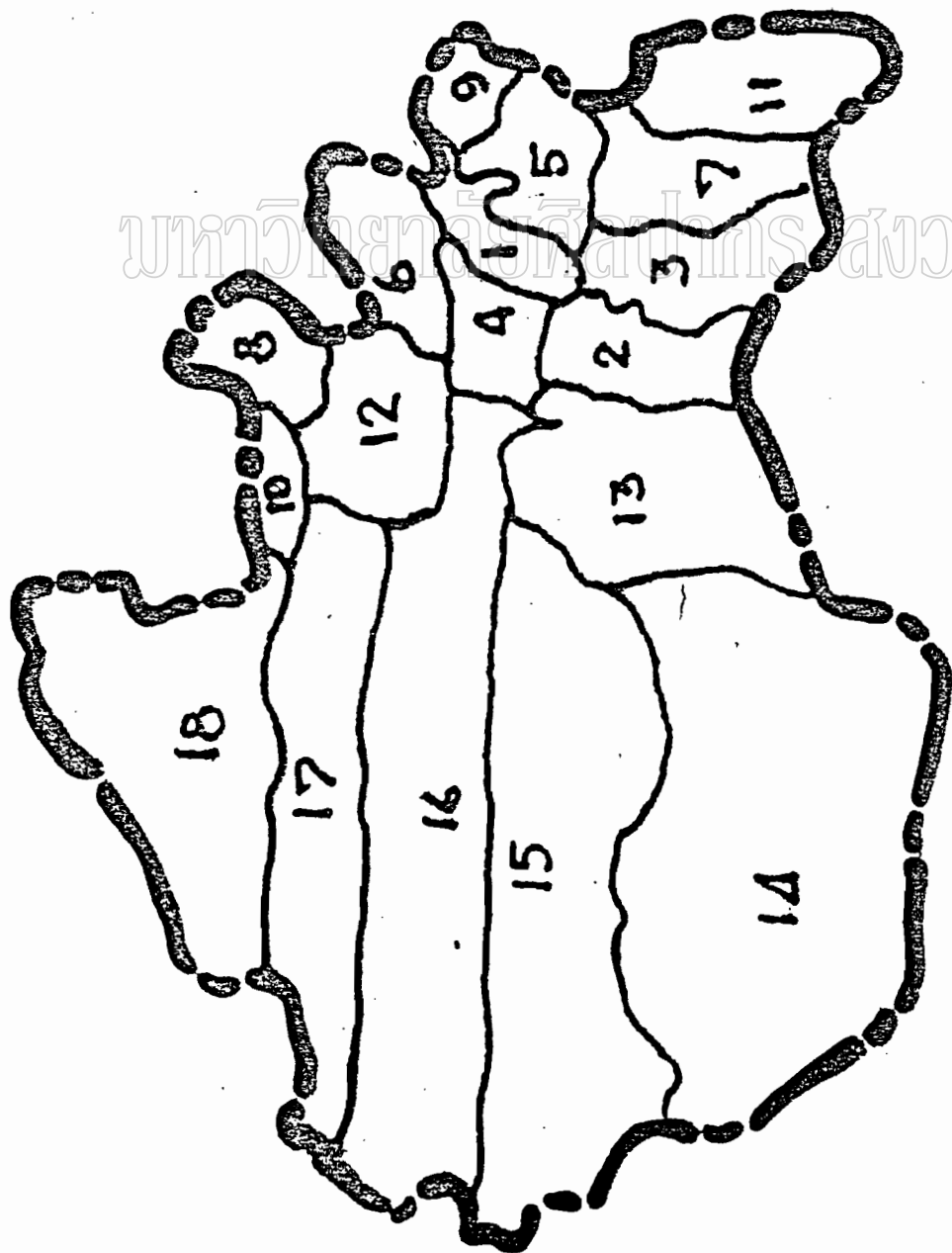

ภาพเพชฌวิ

กำแพงวัดท่าศาลา
กำแพงวัดท่าศาลา

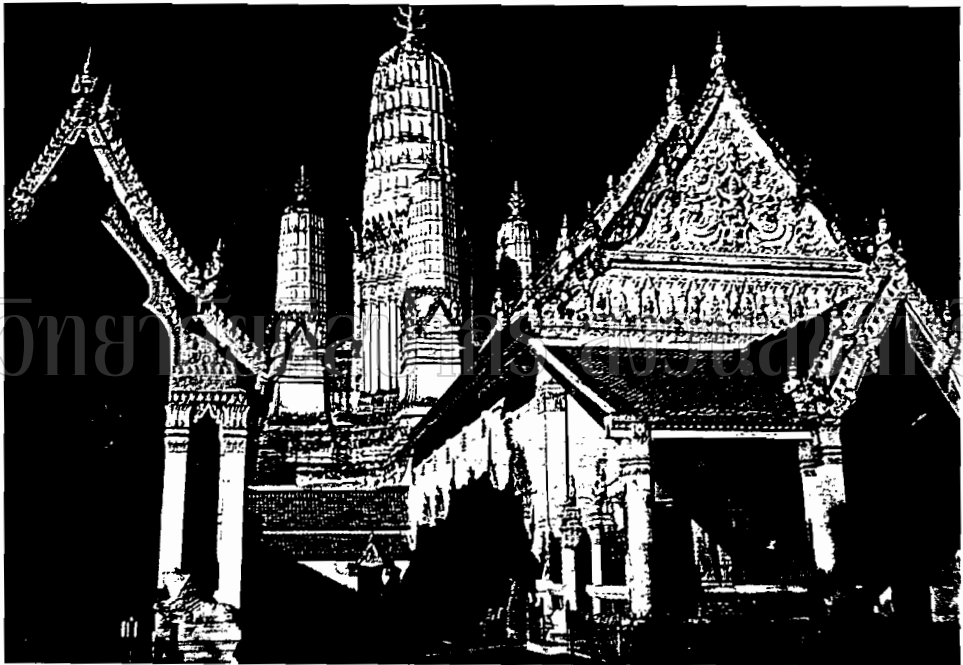

แผนที่อำเภอบ้านลาด

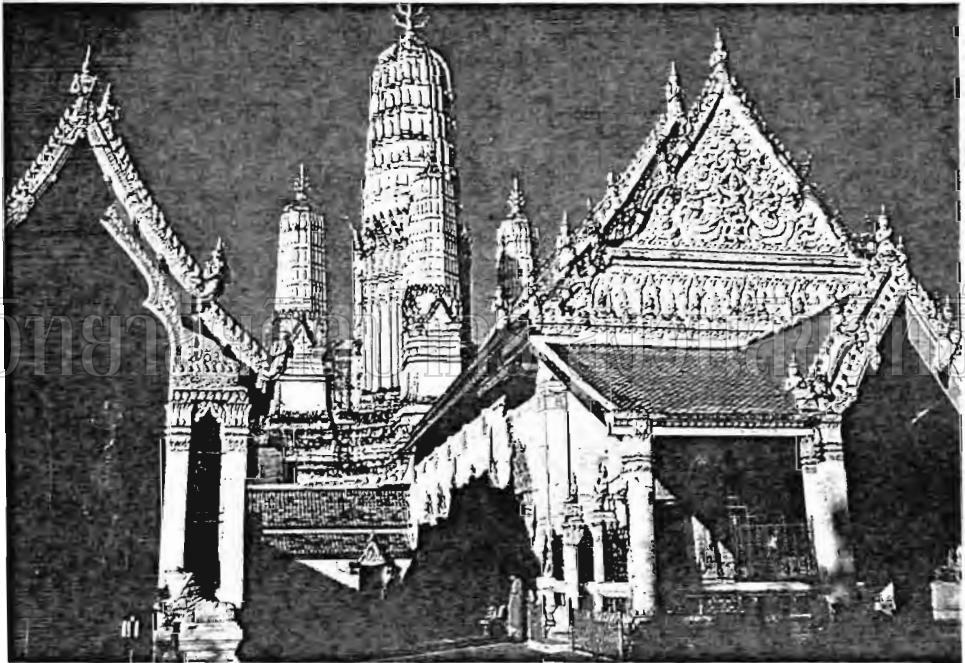

1 ต. บ้านลาด	2 ต. กำหาร
3 ต. ถ้ำรงค์	4 ต. กำช้าง
5 ต. ท่าเสา	6 ต. บ้านหาด
7 ต. ไธมา	8 ต. ลาดโพธิ์
9 ต. ส้มอพลู	10 ต. สะพานไกร
11 ต. หอกระเจ็ด	12 ต. โรงเข้
13 ต. ไธสทอน	14 ต. ห้วยลึก
15 ต. ห้วยบง	16 ต. หอกระปุก
17 ต. บ้านหา	18 ต. ไร่โคก

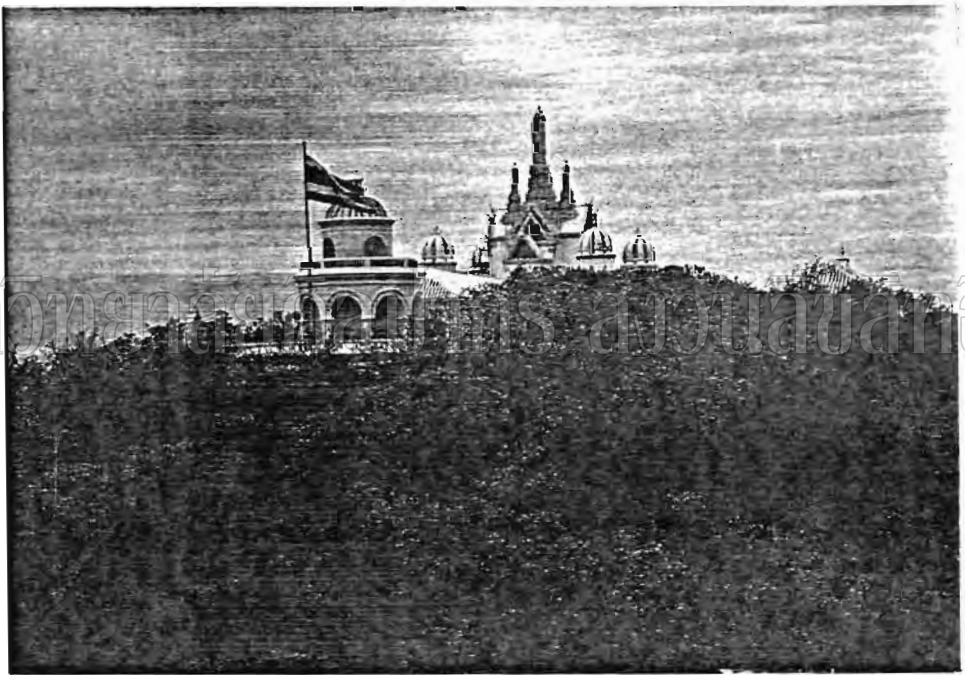

วัดมหาธาตุ จ. เพชรบุรี สถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ในอดีต

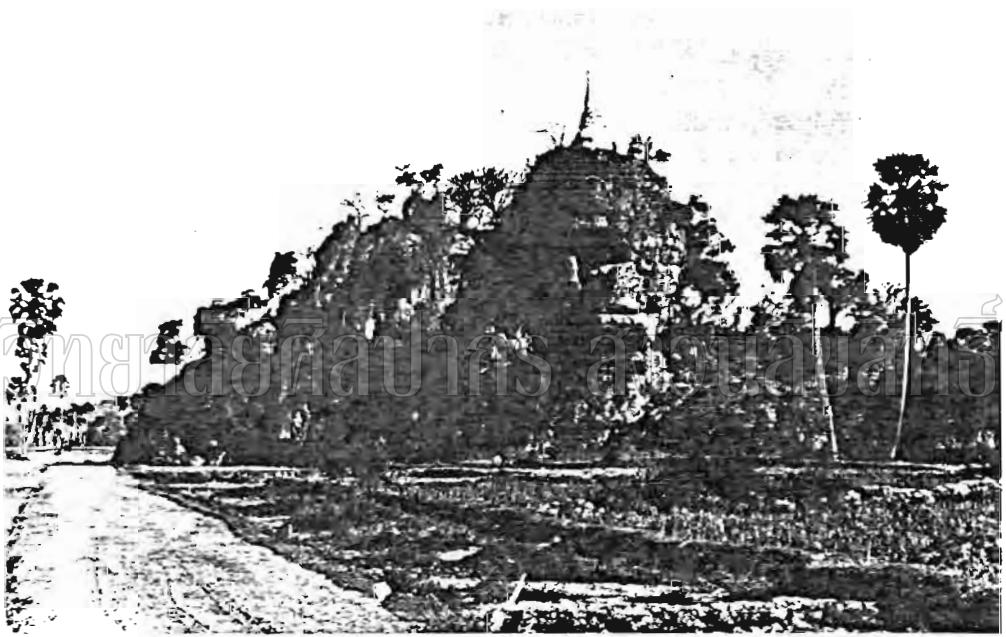

วัดมหาธาตุ จ. เพชรบุรี สถานที่ประกอบพิธีดื่มน้ำจืดพระรัตนตรัย ในอดีต

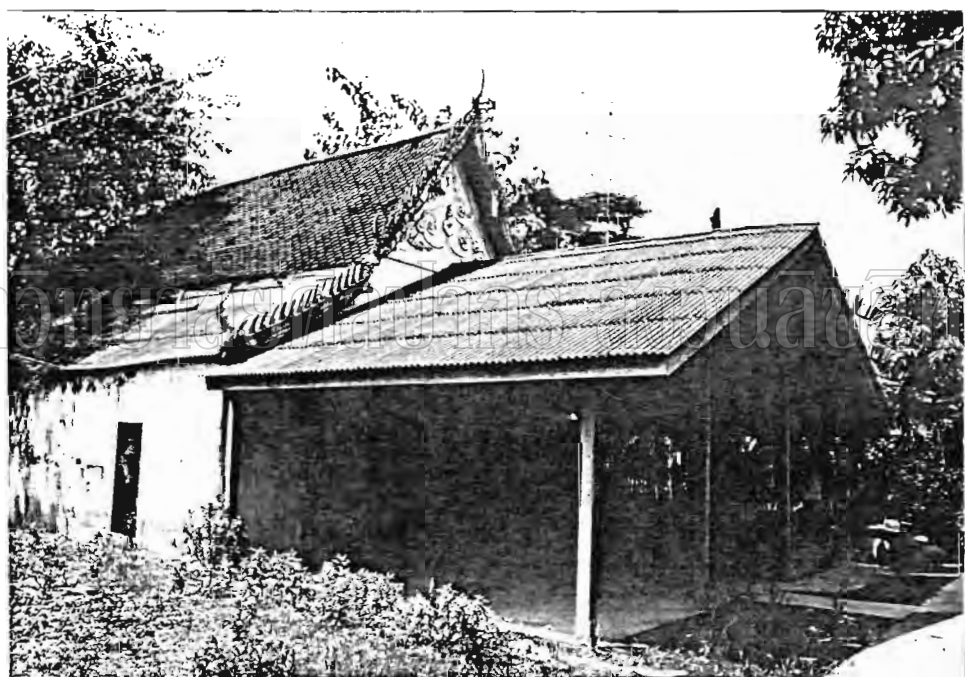

พระนครคีรี เคยใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

พื้นที่บริเวณหน้าเขาพนมชวดซึ่งเป็นที่จัดพิธีแรกนาที่จังหวัดเพชรบุรี

ศาลหลักเมืองเดิม ศิลปะสมัยอยุธยา

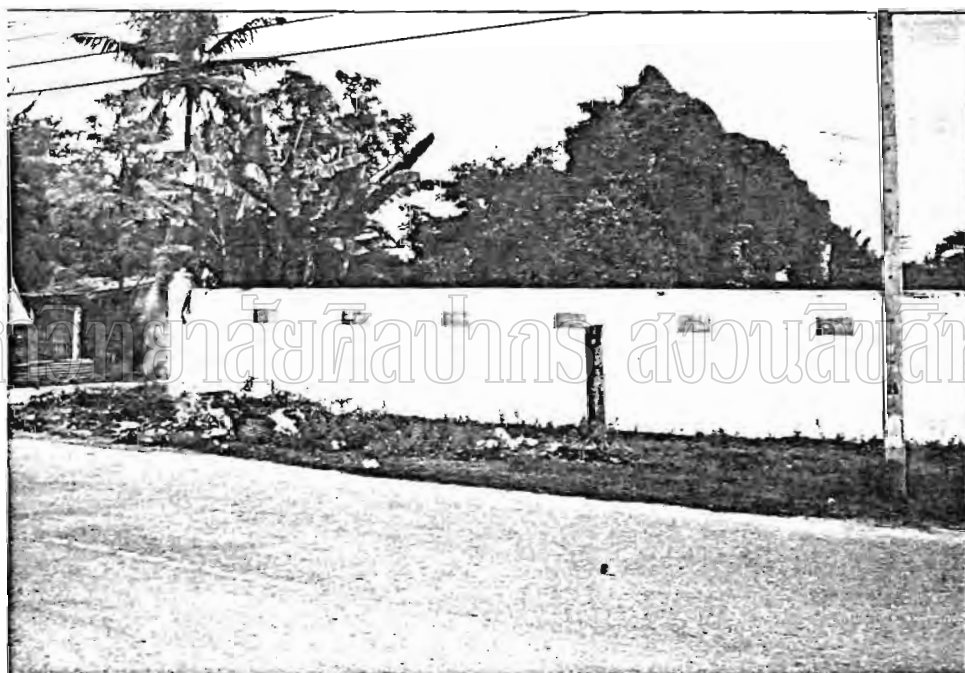
เทวรูปภายในศาลหลักเมืองเก่า ศิลปสมัยอยุธยา

สภาพเสาชิงช้า หน้าวัดเพชรพลีในปัจจุบัน

เสาชิงช้าบริเวณหน้าวัดเพชรพลี จ. เพชรบุรี

สภาพแวดล้อมบริเวณที่ตั้งเสาชิงช้า

สภาพแวดล้อมบริเวณที่ตั้งเสาชิงช้า

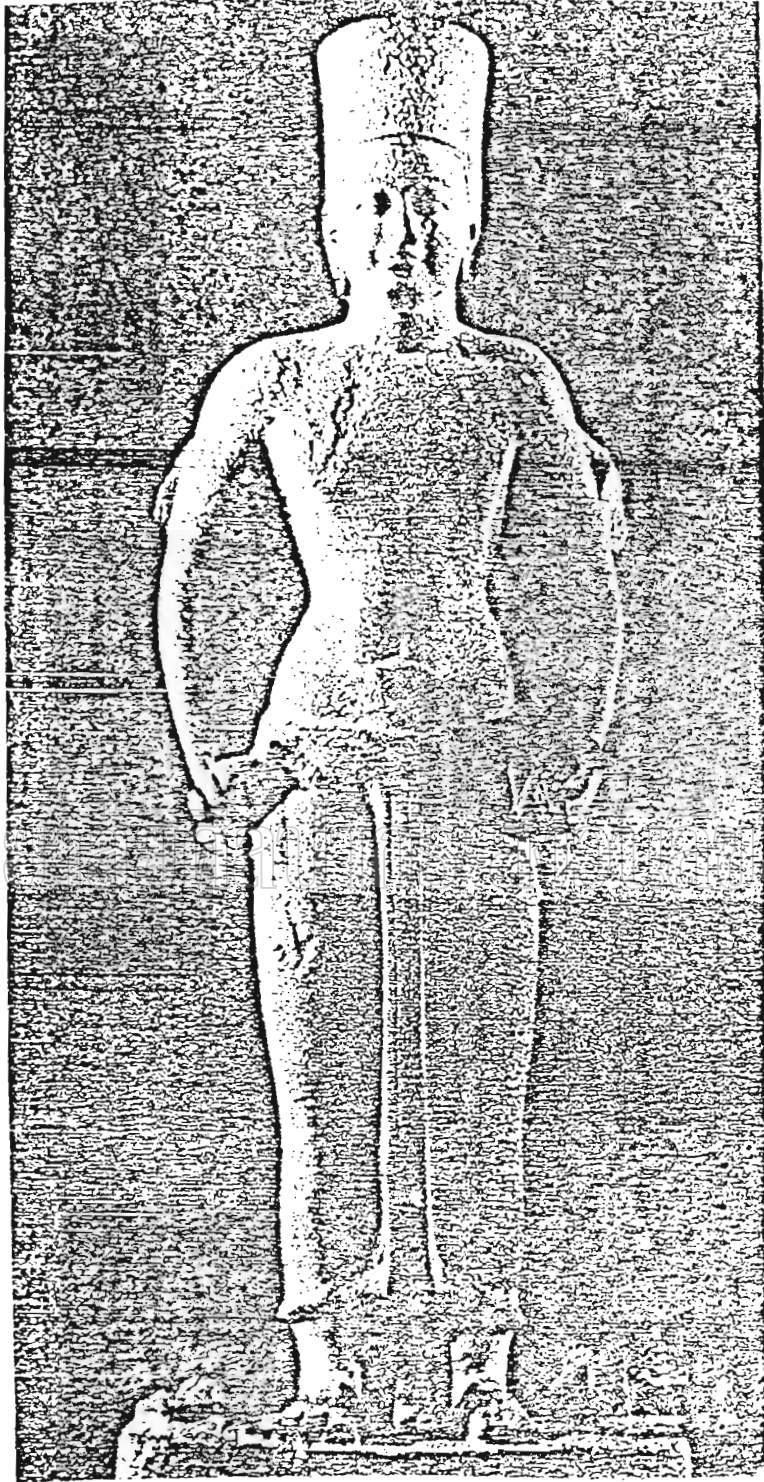
พระวิษณุสวามหนวกแขก 4 กร รวามพุทศตวรรษที่ 11-13 พบที่วัดถ่อ
อ. เมือง จ. เพชรบุรี
ปัจจุบันตั้งอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

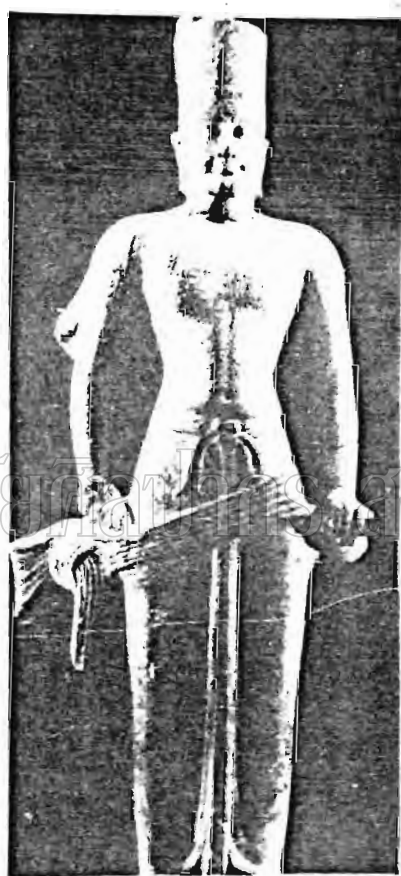

มหาวิทยาลัยศิลปากร หอศิลป์จิตรกรรม

พระวิษณุสวามิภักดิ์ 4 กร อายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-13 พบที่วัดท่าอ. เมือง
จ. เพชรบุรี ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

พระวิษณุที่พบที่เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี
กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-13

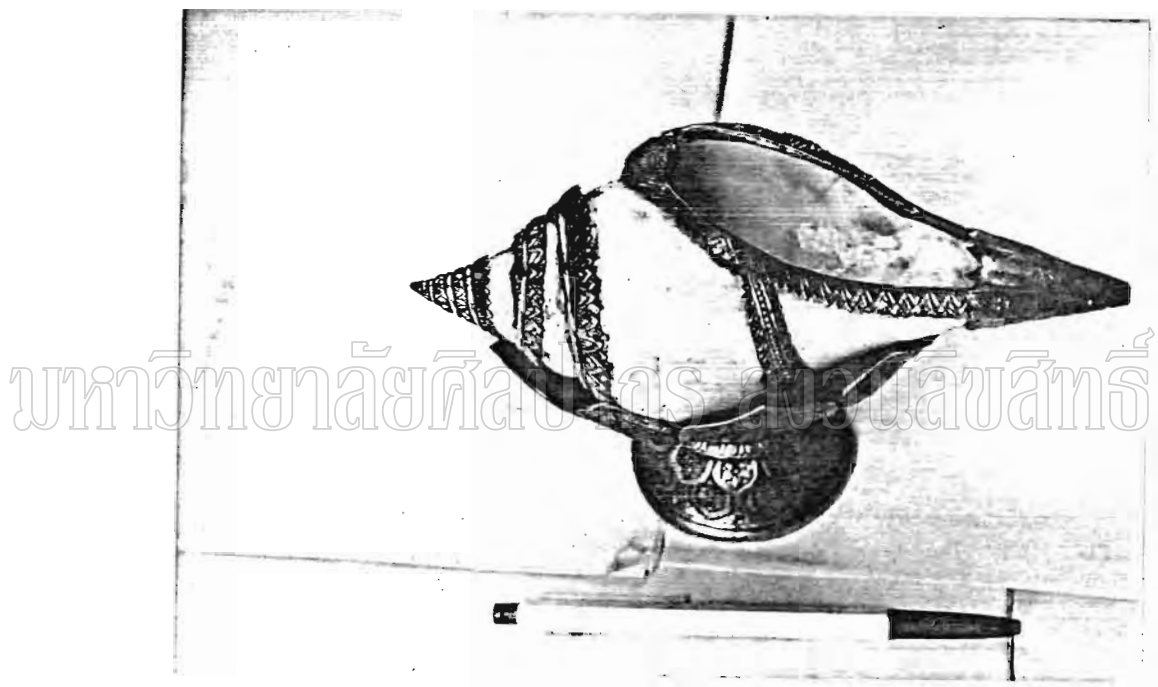
พระวิษณุพบที่เทาศรีวิชัย จ.สุราษฎร์ธานี
กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-13

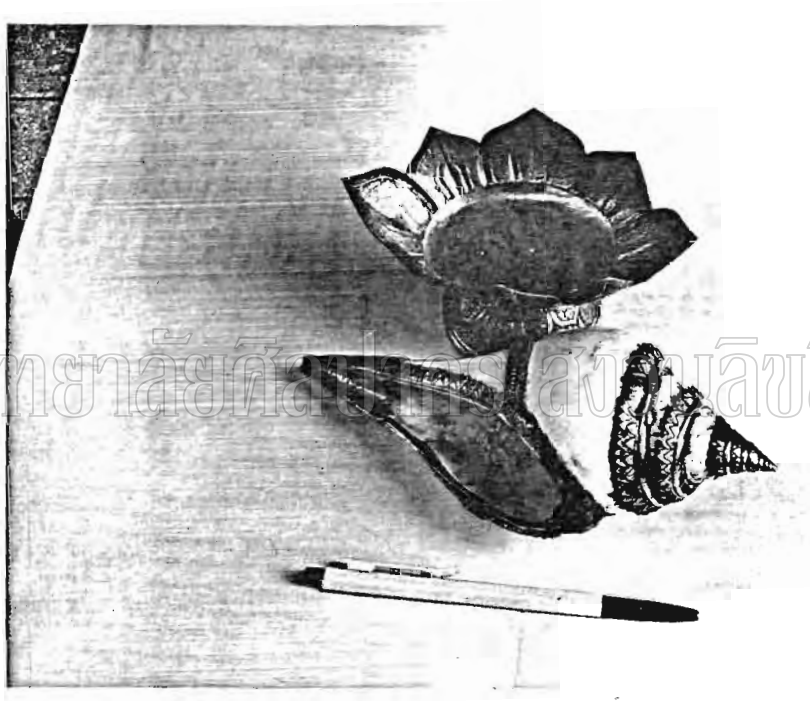
พระวิษณุพบที่อำเภอสีชล จ.นครศรีธรรมราช
กำหนดอายุราวศตวรรษที่ 11-13

พระวิษณุ พบที่ดงศรีมหาโพธิ์ จ.ปราจีนบุรี
กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-13

สังข์ของหลวงสุริยาเทเวศร (สด ศตเวทิน) รัชการอยู่ที่ราชสำนัก ในสมัยรัชกาลที่ 7
ปัจจุบันเป็นกองทนายาทซึ่งอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี

สังข์พร้อมพานรอง หลวงพระสุริยาเทเวศร์ (สด ศตเวทิน)

ทางเข้า ต.สามอพลี ชุมชนพราหมณ์ของ จ. เพชรบุรีในอดีต

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

ขุนศรีอนันต์ หัวหน้าพราหมณ์ จังหวัดเพชรบุรี
ในสมัยรัชกาลที่ 6

[illegible]

ข้อควรคำนึงถึง ก็ปรากฏอยู่ในทะเบียนบ้านของทนายท กี่ ค. สหมพลี
อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพของพราหมณ์เชียร วงศ์พราหมณ์ รับราชการในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่ จ.เพชรบุรี

พระครูติวจารย์ (ถาวร ภาวิงคณันท์) พราหมณ์จากเพชรบุรี
ปัจจุบันอยู่ที่เทวสถาน พระนคร